

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta tělesné výchovy a sportu

Miroslav Tyrš pro školu třetího tisíciletí

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Irena Martínková Ph.D.

Zpracoval:

Tomáš Nosek

Duben

2007

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí mé diplomové práce PhDr. Ireně Martínkové Ph.D. za odborné vedení a velikou trpělivost. Dále děkuji své přítelkyni, rodině a všem přátelům, kteří mne podporovali a pomáhali.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně za použití uvedené literatury.

V Praze dne 19. 4. 2007

Tomáš Nosek

ABSTRAKT:

Název:

Miroslav Tyrš pro školu třetího tisíciletí

Miroslav Tyrš for the School of the Third Millenium

Cíle práce:

Cílem této práce je napsat životopis a přehled díla Miroslava Tyrše, který by měl sloužit širší pedagogické veřejnosti jako výchozí text k poznání Tyrše a Tyršovy doby, kdy došlo k dovršení národního obrození. Text by měl podat komplexní informaci o Tyršově mnohostranném působení tak, aby pedagog věděl, jaké zdroje má vyhledat při zaujetí konkrétním tématem.

Metody:

Literárně - historická analýza, interpretace pramenů.

Klíčová slova:

Miroslav Tyrš, Sokol, národní obrození, tělocvik, výchova, národ, kalokagathia

OBSAH:

Obsah:	6
1 Úvod.....	7
2 Miroslav Tyrš a jeho dílo.....	11
2.1 Hod Olympický.....	11
2.2 Základové tělocviku.....	11
2.3 1871 - Náš úkol směr a cíl	13
2.4 1871 - Pokud tělocvik a jednoty tělocvičné k brannosti národní přispívají.....	14
2.5 1873 - Tělocvik v ohledu estetickém.....	14
2.6 Soubory původní tvorby	15
2.7 Literatura o Tyršovi	15
3 Tyršův život (1832 – 1884)	17
3.1 Dětství a gymnaziální studia.....	17
3.2 Univerzitní studia.....	22
3.3 Pobyť v Novém Jáchymově	25
3.4 Jindřich Fügner	33
3.5 Tyršův návrat do Prahy a založení Sokola.....	37
3.6 První sokolské roky	42
3.6.1 Svěcení spolkového praporu a první veřejné cvičení	45
3.6.2 Politika a počátky Sokola	48
3.6.3 Sokolský orchestr a nová tělocvična.....	49
3.6.4 Fügnerova smrt a její dopad.....	52
3.7 Období 1866 do Tyršovy smrti.....	54
4 Závěr	59
Seznam literatury:	63
Přílohy:.....	66

1 ÚVOD

O Miroslavu Tyršovi bylo napsáno mnoho. Jeho dílo bylo podrobena rozborům jeho současníky, následující generace k němu vzhlížely s úctou a s jeho názory se musel díky zakořeněnosti Sokola ve vědomí národa vypořádat socialistický režim. Převážná většina Tyršovy tvorby a Tyršem se zabývajících prací vyšla knižně do roku 1948. V tomto období musíme rozlišit dva základní druhy literatury. Jedna část byla zaměřena na zveřejnění kompletní Tyršovy tvorby a zdokumentování jeho života. Druhá část byla zaměřena na kritické rozborů jeho díla. V této oblasti byla většinou předmětem zájmu užší část Tyršovy práce, která tvořila samostatný celek (např. politická činnost, brannost). Do této kategorie můžeme zařadit i další práce, které se snažily z Tyršovy tvorby vybrat to nejdůležitější. Z období socialismu pochází další skupina knih a pojednání, které musely vycházet z dobových potřeb a ideových směrů vytyčovaných ideology režimu. V průběhu polistopadového vývoje se v naší zemi událo mnoho společenských změn. Od rozvinutého socialismu se naše společnost překotně měnila, procházela reformami a dospěla až do situace, kterou lze charakterizovat jako postmoderní. Ve školství znamená tento postmodernismus přeměnu moderního způsobu života školy. Převažujícími znaky moderní doby ve výchově, sportu a tělesné kultuře jako celku jsou orientace na výkon a jednostranná specializace. Tyto znaky, i když už byly myšlenkově překonány, jsou stále ve výchovných a vzdělávacích institucích přítomny a dalo by se říci pevně zakořeněny. Nyní se ve školství začíná s celoplošnými reformami, které proti moderním výchovně vzdělávacím tendencím staví výchovu celého člověka. Rámcové vzdělávací programy staví na klíčových kompetencích, na které dřívější výuka téměř nepamatovala. Dětem se předkládaly poznatky a ty je měly bez přemýšlení považovat za pravdivé a přijímat je. S naznačenými negativními tendencemi se v zárodcích potýkal i Tyrš. I když jeho doba měla i mnoho jiných poslání, jeho myšlenky se zdají být platnými a užitečnými i dnes. Sokol byl po revoluci obnoven, ale své tehdejší slávy nedosahuje. Jak uvádí Sekot, „Sokol musí čelit problémům nedostatečné přitažlivosti všestranných aktivit v obecném společenském klimatu zaměřeném spíše na specializaci, výkon a vítězství.“ (2005, s. 12.) Odvolává se na nedávný empirický výzkum, který upozornil na pocíťované klady a zápory nynějšího Sokola. „Pozitivně je hodnocen jeho důraz na zdravý způsob života, pěstování pocitu

sounáležitosti a rozvíjení harmonické osobnosti, zavádění masového sportu a finanční dostupnost pro všechny. K záporům je počítáno časté zpolitizování jeho ideálů, idealizace minulosti, nedostatečná schopnost vlastní propagace, nedostatek cvičitelů a generační neshody.“(2005, s. 12.) Sokolu neprospělo ani čtyřicetileté přerušení činnosti. Tato okolnost způsobila, že je sokolství vnímáno jako něco dávno přežitého, vzdáleného a nejasného, což zvláště a nejen pro dnešní mladou generaci více či méně je. Jakoby se dnešní sokolství nacházelo za šedým závojem. V této práci bychom se chtěli dostat za tento šedý závoj, skrze který se na sokolské myšlenky dívá společnost, do říše idejí Miroslava Tyrše. Chtěli bychom dnešnímu člověku poodhalit některé originální myšlenky, kterými byl Tyrš prodchnut a na které se často zapomíná. Propracujeme se ke zřídům těchto myšlenek a celý tento obraz dokreslíme životním příběhem tohoto „mistra sokolství“.

Zmínili jsme již mladou generaci, která k dnešnímu Sokolu má dál, než kterákoli předchozí. Doba se změnila a jak se dnes setkají děti se Sokolem? Některé mohly zažít sokolské cvičení, ale většina se během celé školní docházky s osobou a myšlenkami Miroslava Tyrše neseťká. Tyršova osobnost zapadá v řadě významných osobností, které žily v době národního obrození. Když se touto dobou zabývají žáci ve škole, Tyrš propadne sítem ustanovených předmětů. V českém jazyce, vedle Havlíčka, Němcové, Háalka a Nerudy není jeho osoba pro literaturu dost důležitá. V dějepise se také jeho osoba vedle Riegra, Palackého, Sladkovského a bratrů Grégrů nemusí objevit. Ani do tělesné výchovy se jeho široce založený duch nevejde. Pokud však odhlédneme od významu Tyršova díla pro ten či onen obor a podíváme se na něj jako na osobnost, která byla v kontaktu s celou elitou národního obrození - s umělci, novináři a politiky - nemůžeme si poté myslet, že by jeho osoba byla ve své době bezvýznamnou. Obraz jeho života a díla nám jinými slovy může dát věrný obrázek doby a mnoho podnětů k pedagogické práci. On sám se výchovou a vzděláním chlapců a dívek aktivně zabýval mnoho let a považoval je za velice důležité.

Díky RVP vznikla nová vzdělávací oblast „výchova ke zdraví“ jejíž součástí by se mohlo stát učivo o Tyršovi. V době, kdy se prosazují takové vyučovací postupy, které přejí mezioborovým vztahům, by nám život Miroslava Tyrše mohl dát mnoho užitečných námětů k práci s dětmi.

K tomu, aby bylo možno chápat Tyršovu osobu co možná nejlépe, bylo by přinejmenším vhodné podívat se alespoň krátce do období, kdy se utvářely ideje, které se začaly v Tyršově době v Čechách hlásit o své naplnění. Toto období bylo zpracováno

v odborné literatuře mnohokrát z pohledu různých vědeckých oborů, převážně historie a dějin literatury. V literatuře zabývající se Tyršem je vždy obsažen přehled dobových událostí, které Tyršovy činy určují, nebo zařazují do určitých proudů. Avšak tyto publikace vždy předpokládají základní historické znalosti, bez nichž je každý neznalý čtenář odkázán na doplňující studium, pokud chce plně pochopit dobové vlivy. Čtenář se samozřejmě může spokojit s tím co mu bylo nabídnuto, ale to neodpovídá dnešním trendům studia a ani zásadě Tyršově, který sám při vyučování nechtěl, aby mu studenti věřili, ale aby se snažili pochopit to, co jim předkládal a nakonec si úsudek udělali sami.

Tato práce nemá být určena pouze užším vědeckým kruhům, neklade si za cíl posunout poznání Tyršovy práce, ale je určena hlavně těm čtenářům, kterým by měla poskytnout co možná nejkompletnější informaci o Tyršových idejích a práci.

Jak ale Tyršův život uchopit? V přípravě práce se Tyršův život rozrostl do netušených rozměrů a mnoha směrů. Tyrš byl člověk zabývající se téměř vším, co bylo v jeho době aktuální. Byl teoretikem a praktikem tělocviku, znalcem umění a architektury, podílel se svým způsobem na politickém životě národa, spoluorganizoval český národní život, jehož nejhmatatelnějším projevem se v době jeho hlavní veřejné činnosti stalo Národní divadlo a Sokol. V době, kdy ještě veřejně činný nebyl vystudoval Pražskou universitu a získal doktorát z filosofie. Jak vidíme, šíře jeho zájmů a schopností byla obrovská.

Rozsáhlost zdrojů nás přivedla k myšlence, která je i vodítkem k vypracování této diplomové práce. Totiž k vypracování Tyršova životopisu v kratší verzi, než je v dnešní době a požadovaném komplexním zpracování zatím k dispozici. Existují krátké verze Tyršova života, ale žádná nespojuje jeho život v celek tak, jak to dělají publikace nejobjemnější. Životopis zpracovaný v této diplomové práci by měl sloužit jako náhrada za objemné biografické publikace a jeho cílem je sloužit hlavně pedagogům, kteří budou mít možnost od něj vycházet směrem k tvorbě konkrétních textů pro děti. Pokud má tato kratší verze nahradit podrobné biografické publikace, musí nutně dojít v některých částech ke zjednodušení. Aby se zachovala alespoň částečná úplnost zpracování tématu a podpořil se dojem celku, bude životopis často doplňován citacemi dopisů, proslovů, rozhovorů a Tyršovy publikační činnosti. Jazyková forma by měla sloužit k tomu, aby bylo možné bez dalších úprav použít text v hodinách se žáky. Jazyková forma a neformální jazyk by jim měly umožnit více

prožívat Tyršův osud a osudy lidí, se kterými se Tyrš během života setkal, a také k tomu, aby mohli pocítit jinakost doby.

2 MIROSLAV TYRŠ A JEHO DÍLO

Tyršovo dílo a jeho pozůstalost byly předmětem zájmu veřejnosti hlavně v období od jeho smrti do roku 1948. Se sílíci sokolskou organizací rostl i zájem o Tyrše a jeho práci. Mnoho z jeho života a díla se tak dostalo na veřejnost až po delší době od jeho smrti. Za jeho života byly vydány jeho stěžejní spisy týkající se Sokola, dále často publikoval svoje posudky a referáty z umělecké oblasti.

2.1 Hod Olympický

Jeho prvním spisem, který vyšel v sokolském sborníku v roce 1868 byl **Hod Olympický**, který pojednává o řeckém tělocviku o jeho významu pro tehdejší stát a dále popisuje průběh celých olympijských her, který doplňuje i citacemi básní řeckých autorů. Celý článek zakončuje zdůrazněním účelu řeckých her a aplikuje tyto závěry na český národ. Zdůrazňuje nesobeckou oběť pro vlast. Je to základní Tyršův článek, ze kterého vychází po celou dobu svého veřejného působení.¹

2.2 Základové tělocviku

Dalším základním Tyršovým spisem je první česká učebnice tělocviku, která vycházela nejprve po částech jako příloha Kroniky práce v sešitech v rozmezí let 1869-1873 a v roce 1873 byla vydána knižně. Nazývala se **Základové tělocviku**. Kniha obsahuje českou původní tělocvičnou soustavu a metodiku. Tyrš považoval toto dílo za přehled cvičení a přehled metodický a snažil se o to, „*aby ti, kteří se s tělocvikem poprvé seznamují, přílišnou rozsáhlostí látky podané v zmatek uvedeni nebyli.*“² První částí knihy je dějepisný úvod, který popisuje vznik tělesných cvičení. Tyrš rozděluje tělesná cvičení podle účelu na:

¹ TYRŠ, M. *O sokolské ideji I.* Praha : ČOS, 1930, s. 37-56.

² TYRŠ, M. *Základové tělocviku.* Praha : Matice Sokola Pražského, 1926, předmluva.

1. pudový přirozený pohyb
2. cvičení vykonávané účelově (lov, kočování, zemědělské práce, válka)
3. cvičení s prvky zdravotními, pedagogickými s prvky působícími vědomě na krásný a souměrný vývoj lidského těla a ve „vychování povah mužných, vytrvalých a neoblomných“.

Posledního třetího stupně dosáhlo, podle Tyrše, jenom málo národů a tohoto vývojového stupně tělesných cvičení se má držet celé jeho pojednání. Dále popisuje vývoj tělocviku řeckého na základě Egyptských tělocvičných snah. Krátce se zastavuje u organizace řecké společnosti ve vztahu k tělocviku a uvádí několik účelů tělesných cvičení:

1. dietetický(zdravotní)
2. pedagogický
3. estetický
4. válečný

Tyrš k tomuto dodává: „*Běželoť tu předně o zdraví a sílu, o obratnost a vytrvalost mládeže hellenské, - dále pak o střídmost, zdrženlivost a mravní neporušenost její. Záhy pak hleděno též k ušlechtilosti a ladnosti pohybů veškerých, ke krásnému a souměrnému vývoji těla lidského, čímž tělocvik stal se nevyčerpatelným zdrojem a vzorem nepřekonaného, ano nedostižitelného sochařského umění řeckého. Konečně bylo Řekům cvičiště průpravou k životu občanskému. Zde umínili sobě zvykati hochy a jinochy své závodivé snaze a revnivosti bojovné, aby dopínajíce se vítězství bez jiné odměny než cti, z něhož jim vycházející, vyhledávali napotom co mužové v obraně a oslavě vlasti nejkrasší vděk za veškeré snažení svoje. Jim zdál se stát jen tenkrát silným, když silní a stateční byli veškerí členové jeho. Zásada pak tato ve spojení s onou, že občanu má obec nade všechno býti, že má každý z nich prospěch i slávu svou toliko prospěchem a slávou obce své vyhledávati, zplodila ony veličiny rekovné, jimiž národ hellenský stal se po všechny věky předmětem obdivu a oslavy.*“³

³ JANDÁSEK, L. Dr. Miroslav Tyrš : Výbor z jeho úvah, řečí a spisů. Brno : Dědictví Havlíčkovo, 1932, s. 14-15.

Následně Tyrš popisuje cvičiště a olympijské hry podobně jako v Hodu olympickém. Úpadkem Řecka se změnil i tělocvik řecký a pozbyl tak své uvědomění o konečném cíli tělocvičných snah. Hry se staly povětšinou pasivní zábavou a atleti závodili již i o hmotné odměny.

Římská cvičení se pěstovala hlavně pro válečné účely a postrádala všestrannost a výchovnou složku, kterou vynikala řecká gymnastika v době svého rozkvětu. Římské veřejné hry byly pasivní zábavou, jejímiž aktivními účastníky nebyli nikdy svobodní občané a vynikaly svou krutostí a krvelačností.

Ve středověku byla tělesná cvičení pěstována jenom šlechtou a byla zaměřena pouze k bojovým účelům. Později se rozvinula jezdecká cvičení, šerm a mládež pěstovala v 16. století šplh, běh o závod, zápasení a šerm.

Další období Tyrš hodnotí nejostřeji. Absolutističtí vládci prý působili tak, aby se pěstovala hlavně pokornost a poslušnost, aby se nezviklalo státní zřízení, založené na milosti boží a libovůli mocnářů. Bedlivě se „hlídalo, aby se vyloučilo vše, čím by mohla býti mládež vyvedena z choulostivosti a nezdatnosti“.

Dále popisuje celou linii událostí, které vedly až k založení Tělocvičné jednoty pražské. Zde jenom heslovitě. Za první snahy humanismu považuje působení Montaigne, Komenského, Locka a s velkým důrazem uvádí Rousseaua a jeho Emila, ze kterého vyšli filantropisté. Jmenuje Bernarda Basedowa a jeho Filantropinum v Dessavě, v němž byl tělocvik zařazen jako učební předmět. Čerpán byl z řeckého vzoru a přeměněn pro tehdejší potřeby.

Obsahem je dále celá soustava sokolská a jsou uvedeny hlavní body učební metody.

2.3 1871 - Náš úkol směr a cíl

Programový článek, který byl uveřejněn r. 1871 v časopise Sokol, je postaven na Tyršově světonázorovém přesvědčení o tom, že historie lidstva tkví ve věčném boji "o

bytí a trvání". Tímto rozšířením Darwinovy teorie na poli společenského života a z něho vyplývající ideou, "že národové čím menší jsou, tím větší činnost vyvinouti musí", zdůvodňuje autor konkrétní požadavky na organizované zdokonalování fyzické zdatnosti.

2.4 1871 - Pokud tělocvik a jednoty tělocvičné k brannosti národní přispívají

Článek je psán pod vlivem prusko-rakouské války. Odvozuje v něm, jakými způsoby se pěstování tělocviku podílí na válečném úspěchu, na urychlení výcviku branců. Zdůvodňuje společné znaky a klady tělocvičné praxe s vojenským výcvikem.

2.5 1873 - Tělocvik v ohledu estetickém

Podrobně rozebírá estetickou stránku pohybu. Zabývá se oblastmi: přiměřenost, jasnost, článkovanost, rozmanitost, jednota, celistvost, souměrnost, poměrnost, rovnováha, ladnost, základy nauky o barvách.

Vše doplňuje srozumitelnými příklady.

2.6 Soubory původní tvorby

Dalšími dostupnými původními texty Tyršovými jsou sebrané a seřazené články, proslovy a některé jeho osobní poznámky, které nebyly za jeho života uveřejněny v písemné podobě. Obsahují i díla již vydaná a shrnují tak celou Tyršovu původní tvorbu. Svazky se dělí většinou tématicky a byly vydávány u příležitosti stého výročí Tyršova narození od roku 1931 do roku 1937. Jsou to dva svazky s názvem **O sokolské ideji I.,II.** a šest svazků s názvem **O umění I.-VI.**

Pro přehlednost uvádíme obsahy některých svazků.

O sokolské ideji I. – Výzvy, proslovy a pojednání. Patro článků základních (Náš úkol směr a cíl, Pokud tělocvik a jednoty tělocvičné k brannosti národní přispívají, O tělocviku v ohledu národohospodářském, Působení tělocviku na tělo lidské, Tělocvik v ohledu estetickém

O sokolské ideji II. – O krizi v Sokole (O hasičství v Sokole, O příčinách upadání a o prostředcích k oživení jednot sokolských, O Jindřichu Fügnerovi, Poznámky o ideji sokolské)

2.7 Literatura o Tyršovi

Většina literatury zabývající se Tyršem se zaměřuje buď na oblast tělovýchovy, nebo na oblast umění. Pokud se již zabývají oběma hlavními směry Tyršovi činnosti, hodnotí je odděleně a nedávají je do vzájemné souvislosti. Literatura psaná Tyršem a psaná o Tyršovi nám dává mnoho materiálu ke studiu. Je tak obsáhlá, že každému musí zabrat mnoho času, než se v ní zorientuje. Existuje několik publikací, které nám mohou nabídnout nárys Tyršova života, který pro první orientaci v jeho životě postačí.⁴

⁴ DOMORÁZEK, K. Poslání slavnostní hry. In *Tyršův sen*. Praha : ČOS, 1932.

Dr. Miroslav Tyrš 1832-1932 k stým narozeninám zakladatele sokolstva. Praha : ČOS, 1932.

JANDÁSEK, L. *Dr. Miroslav Tyrš : Výbor z jeho úvah, řečí a spisů*. Brno : Dědictví Havlíčkovo, 1932.

REITMAYER, L. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha : SPN, 1989. ISBN 80-04-23206-X

V případě hlubšího zájmu o jeho životní příběh jsou k dispozici pouze dvě publikace. Od Renáty Tyršové to je pět svazků celkem o šesti stech stranách a od Zory Dvořákové je to dvě stě dvacet stran v jednom svazku.

První soubor knih podává celkové svědectví o Tyršově a Fügnerově životě, který sepsala Tyršova žena a zároveň Fügnerova dcera v jedné osobě, na základě svých vzpomínek, pozůstalosti, pamětníků a dalších zdrojů. Tato biografická studie velice obsáhle popisuje Tyrše, jeho práci a dobové události. Často vysvětluje a popisuje okolí Tyršovo, osudy lidí a celých rodin. Všechny svazky na sebe chronologicky navazují. Biografie Tyrše a Fügnera se navzájem doplňují a tvoří tak celek. Po prostudování těchto pramenů získá čtenář velice věrný obraz doby a života obou mužů. V textu je uvedeno mnoho z osobního života Tyršova, díky poznámkám v zápisnicích, které si během života vedl. Druhou podrobnou biografickou prací o Tyršovi je kniha Zory Dvořákové „Miroslav Tyrš“ s podtitulem „Prohry a vítězství“. Kniha čerpá mnoho z biografí Renáty Tyršové, spojuje je a doplňuje o některé informace z dalších archivních materiálů. Pro knihu je zvolena netradiční forma beletristické stylizace bez striktního dodržování chronologie. Přes vyčerpávající zpracování tématu se tak může čtenář v textu hůře orientovat. Dále kniha obsahuje úvahy, které se pouštějí do spekulací. Tyto pasáže často rozvádějí témata, která Renáta Tyršová ve svých biografích věcně zmiňuje, nebo střízlivě komentuje. Zora Dvořáková tyto zmínky rozvádí, pro „dokreslení“ celé situace, do zmíněných spekulací. Pro tuto knihu je to velice vhodná forma, ale pro toho, kdo hledá konkrétní a skutečné informace se úplně nehodí. Napomáhá tomu i to, že v knize nejsou odkazy a poznámky, ale jen seznam zdrojů.

3 TYRŠŮV ŽIVOT (1832 – 1884)

3.1 Dětství a gymnaziální studia

Miroslav Tyrš se narodil 17. září 1832 v Děčíně. Jeho otec Jan Vincenc Tirsch pocházel z rodiny domkáře a zedníka, která žila několik generací v německém prostředí. I když se v rodině mísil český živel s německým, mluvilo se v ní německy. Proto dostal Miroslav při křtu jméno Friedrich Emanuel. Nelze se tedy divit, že v raném dětství zněla kolem něj pouze němčina. Otec pracoval jako zámecký lékař u hraběte Františka Antonína Thuna. Mezi další jeho povinnosti patřila správa lázní Svatého Josefa. Když doktor Tirsch založil rodinu vzal k sobě starého otce, který v lázničkách pracoval jako sluha a topič.

Tyršovou matkou byla Vincencie Kirschbaumová dcera vrchního na panství v Borči u Lovosic. Vdávala se v šestatřiceti letech za tehdy třicetiletého Jana Vincence.

Během čtyř let strávených v Děčíně docházelo stále častěji ke sporům s hrabětem. Ve druhém roce služby se pacienti lázniček vylekali, když se dozvěděli, že starý sluha Tirsch má tuberkulózu. Jejich zděšení dostoupilo vrcholu, když zjistili, že značně pokročilou tuberkulózou trpí i jejich lékař. Stížnosti pacientů a rozpory s hrabětem se množily. V roce 1834 se ještě přestěhovali do zámeckého domku, pochovali třítýdenní dceru Karolinu Marii a starého pana otce.

Začátkem roku 1836 dosáhla nedorozumění s hrabětem takového rozměru, že doktor Tirsch dostal výpověď.⁵

Přestěhovali se do Döblingu. Byla to ves na pravém břehu Dunaje, která se měnila v předměstí Vídně, měla několik starých domů a blízkost rakouské metropole jí dodávala panský nádech. V Döblingu žil matčin bratr Emanuel Kirschbaum, který tu byl lékárníkem. Ten díky známostem se zdejší vyšší společností dopomohl švagrovi k lékařské praxi. Začátkem léta se Tirschovým narodila dcera Anna Emanuela Aloisie.

⁵ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš : prohra a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 8.

Otec se ze své dcery neradoval dlouho, protože 13. listopadu podlehl pokročilé nemoci. Bylo mu necelých šestatřicet let.

Vdova s dětmi se přestěhovala ke svému bratru Emanuelovi. Od manželovy smrti trpěla návaly lítosti a její stavy se zhoršily po smrti desetiměsíční dcery Anny Emanuely 13. dubna 1837. Malý Miroslav zůstal od té doby sám s matkou. Vzápětí oba onemocněli a po uzdravení se vypravili zpátky do Čech, kde se jen krátce zastavili v Praze, a zamířili do Karlových Varů. Tam se paní Tirschová léčila z bolestí hlavy, únavy a slabosti v nohou.⁶

S nastupujícím podzimem se oba přestěhovali k dalšímu mamincinu bratrovi Bedřichu Kirschbaumovi. Byl starým mládencem, tehdy padesátiletým, a žil v Kropáčově Vrutici na Mladoboleslavsku. Jako hospodářský správce na panství rytíře Neupauera bydlel v zámečku, kde ovdovělé sestře a jejímu synkovi poskytl byt. Od počátku pobytu v Döblingu si malý Miroslav začínal pamatovat, co se kolem něj dělo, a po chmurných Döblingských zážitcích se najednou ocitnul v přívětivé krajině, kde se do široka prostíraly rovné lány polí. Osamělý chlapec toužil po společnosti dětí a přesto, že byl považován dětmi podruhů za „panského chlapečka“, po nějaké době ho přijaly mezi sebe. V tomto duchu žil mladý Miroslav dalšího třičtvrtě roku, a když začalo léto vrcholit, byl 2. srpna 1838 odvolán od dětských her. Strýc mu přiškrceným hlasem řekl: „Pojď domů, umírá ti maminka.“ V šesti letech tedy osiřel.

Strýc Bedřich si synovce u sebe nechal. Začal ho posílat do školy ve Vtelnu, vesnici vzdálené asi dva kilometry. Strýc, jak již bylo řečeno, žil staromládeneckým životem. I když o chlapcův osud jevil zájem, příliš mu nerozuměl. Miroslav začal brzy po matčině smrti vyplňovat citové prázdno četbou. Pravděpodobně někdy v této době se u něj začal probouzet sklon k pesimistickým úvahám. Po dvou letech strýc povýšil; stal se ředitelem neupauerského panství v Novém Stránově u Mladé Boleslavi. Bydleli na honosném zámku zasazeném v krajině, která se nepodobala klidné krajině okolo Kropáčovy Vrutice. Ředitel Kirschbaum svěřil výuku svého synovce místnímu faráři, tím ho odříznul od vrstevníků a odkázal ho pouze na společnost dospělých. Během dlouhých zimních odpolední byl často odkázán sám na sebe a svou samotu, kterou si krátil dychtivým studiem a četbou. Přesto si zde zvykl. Velmi se proto vylekal, když mu strýc oznámil, že ho pošle na studia do Prahy k bratru Antonínovi. Když už se tady

⁶ Tamtéž, s. 8.

začal cítit jako doma, měl jít opět někam jinam. Byl z toho nešťastný, ještě v dospělosti se dovedl upamatovat na zděšení, které se ho tehdy zmocnilo.

Koncem léta 1841 se přestěhoval do bytu posledního strýce Antonína Kirschbauma v Karmelitské ulici.⁷ Nejvíce si z té doby pamatoval třináctiletou strýcovu dceru Jenny, ve které zahlédl stopy po půvabu a chytrosti jeho zemřelé matky. Jenny měla další tři sourozence: Barboru, Ladislava a Mikuláše.

Strýc zapsal malého Tyrše do triviální školy u Maltézů. Ke vstupu na gymnázium musel dohánět zanedbanou látku a dokonce měl nedostatky v němčině, bez jejíž znalosti se v té době nemohlo studovat. Němčinu začal zapomínat v ryze českém prostředí Kropáčovy Vrutice a Nového Stránova. Ke vstupu na gymnázium vykonal dvě závěrečné zkoušky, obě s vyznamenáním a také díky svému vzornému chování se octlo jeho jméno ve „zlaté čestné knize“. Roku 1842 se tedy stal žákem malostranského gymnázia.⁸

Na Tyršova studia zpočátku přispíval strýc Bedřich, ale už v roce 1842 zemřel. Desetiletý Tyrš byl přesto pro následující léta finančně zabezpečen; dědictví po döblingském strýci Emanuelovi, který zemřel do roka po Tyršově matce, činilo 13 565 zlatých, k tomu přibylo po strýci Bedřichovi 567 zlatých.

Na šestitřídním gymnáziu studoval velmi dobře. Již v prvních třídách, kdy pochytil základy latiny a řečtiny, mu nepřestali dělat společnost Ovidius, Vergilius, Livius, Seneca a další antičtí autoři. Aristotela a Platóna čítával až během vysokoškolských studií. Když poprvé uviděl vyobrazení antických soch a chrámů, myslel si, že to jsou jen ilustrace k nějaké krásné báji. Dozvěděl se ale, že takový svět existoval. Fascinovalo jej, že v něm bylo tolik jasu a zdraví. Mnoho přemýšlel o antické demokracii. Když v patnácti letech uvažoval nad lidským osudem a vývojem lidské společnosti, domníval se, že vše, co hovoří o pokroku, o cestě vzhůru, je zatím jen utopií, ideálem, který žije pouze v hlavách myslitelů a snílků. Avšak zjistil, že už před tisíciletími žila vyspělá společnost, která dokázala tvořit krásu a domýšlet otázky, které si on právě kladl, a domýšlet je takovým způsobem, že mu nad tím zůstával rozum stát.⁹ Poznatky o starém Řecku doslova hltal. Nacházel v něm soulad a jas, který mu chyběl ve vlastním životě. Četl řecké filosofy i dramatiky, studoval řecké umění a užasl, když se dozvěděl, že staří Řekové neměli jen akademie vzdělavců, ale také závodiště,

⁷ Tamtéž, s. 12.

⁸ Tamtéž, s. 13.

⁹ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš : prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 13.

neměli jen divadla, ale také olympijský stadion, na němž závodili atleti a soupeřili o ratolest vítězství. Znovu si prohlížel díla řeckých sochařů a uviděl to, co si napoprvé neuvědomil. Sochy byly vytvořeny podle skutečných lidí a ti lidé, kteří stáli modelem, byli urostlí, s pravidelně vyvinutým hrudníkem, s hlavou krásně nasazenou na šíji, která byla pevná a úhledná. Hrudník mužů byl do široka vyklenut, jejich boky byly úzké a končetiny pravidelně utvořené. Pod jejich kůží se rýsovaly svaly. Ženy měly oblá ramena, malá pevná ňadra, jemné ruce i chodidla a nikde nebylo ani málo, ani příliš mnoho podkožního tuku, takže jejich postavy byly ztepilé a půvabné. Jednou, když byl doma sám, neodolal a před zrcadlem se svlékl. Vzápětí však zahanbeně naházel šaty na sebe. Proti těm vznosným postavám si připadal jako nedochůdce. Dlouho to trvalo než pochopil, že nemůže srovnávat nevyvinuté chlapecké tělo s postavou atleta, jejíž růst byl ukončen a na níž pravidelné cvičení domodelovalo to, co od přírody bylo jenom naznačeno. Ale během let, v nichž se usilovně zabýval studiem řeckých autorů, pochopil i další souvislosti. Porozuměl myšlence o harmonickém člověku, který se vyvíjí souměrně po stránce tělesné, intelektuální i mravní. Starořecký pojem kalokagathia, s nímž se setkal už za gymnazijních studií, se v jeho mysli změnil v jakýsi magnet, který ho už nikdy nepustil ze svého dosahu. Mladý Tyrš byl již v deseti letech na radu lékaře svým strýcem doveden do tělocvičného ústavu Rudolfa Steffanyho, který byl sám vyznavačem starořeckého tělocviku. Avšak než si dokázal najít cestu ke cvičení, Steffany se přestěhoval do Vídně, a to bylo Tyršovi dobrou záminkou, aby přestal do cvičení chodit.¹⁰

Do roku 1848, kdy se šestnáctiletý Tyrš účastnil revolučního dění, se v jeho osobním životě nestalo nic překotného, pouze se pomalu připravoval jeho přerod v ryziho Čecha. Sice se ještě několik let podepisoval německy, ale od doby revolučního dění stál již plně na straně českého národa¹¹. První setkání s českou historií Tyršovi zprostředkoval německý profesor Unschuld. I když kniha, ze které bylo chlapcům za dobré chování předčítáno, nebyla příliš historicky hodnotná a byla poplatná tehdejšímu režimu, dozvěděli se mladí studenti o tragickém osudu sv. Václava, ohromila je statečnost Přemysla Otakara II. i státnický důvtip a kulturní rozhled Karla IV.¹² V předrevolučním období již mladý Tyrš nebyl odkázán jen na vyprávění profesora, ale byl schopen si informace opatřovat sám například z Časopisu Českého muzea a

¹⁰ Tamtéž, s. 14.

¹¹ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 9-10.

¹² DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš : prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 14.

Havlíčkových Národních novin. V neposlední řadě nesmíme zapomenout na to, že Tyrš byl na gymnáziu ve styku s mladým Nerudou a jistě se dostal i k české literatuře. O svém mládí, až na několik zmínek z tělovýchovné oblasti, však nemluvil ani se svou ženou.¹³

Když bylo v roce 1849 na Malostranském gymnáziu zrušeno české vyučování, přestoupil spolu s dalšími studenty na akademické (staroměstské) gymnázium, které mělo pověst českého ústavu.¹⁴ V říjnu v roce 1850 maturovalo osmdesát čtyři studentů a všichni se podrobili zkoušce z českého jazyka, jen šest ji složilo s vyznamenáním. Tyrš byl mezi těmito nejlepšími.¹⁵ V posledním roce gymnaziálních studií se setkal se jménem Jana Malypetra, který byl, díky svým vynikajícím výsledkům, jmenován prvním českým učitelem tělocviku na staroměstském gymnáziu.¹⁶ Díky svědomité přípravě na maturitu, neměl Tyrš o tělocvik zájem, i když o něm věděl. Krátce po maturitě onemocněl, pravděpodobně z nervového vypětí a přemíry studia. Malátnost, bolest hlavy a nervová přecitlivělost pro Tyrše byly nepoznaným stavem, a tak když mu lékař doporučil posilovat organismus cvičením, sám zašel do tělocvičného ústavu Jana Malypetra a nějaký čas tam chodil pravidelně. Přes počáteční bolesti při cvičení od něj neustoupil a jeho slabost se postupem času úplně vytratila.¹⁷

¹³ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 9.

¹⁴ REITMAYER, L. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha : SPN, 1989. ISBN 80-04-23206-X, s. 9.

¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš : prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 15.

¹⁶ KÖSSL, J.; ŠTUMBAUER, J.; WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha : Karolinum, 1999, s. 107.

¹⁷ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš : prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 16.

3.2 Univerzitní studia

Po maturitě se dal na strýcovu radu zapsat na právnickou fakultu. Brzy poznal, že chce získat všeobecný rozhled a toho může dosáhnout pouze na fakultě filosofické. Přestoupil na ni a nejdříve si zapsal profesora Roberta Zimmermanna. Chtěl se věnovat filosofii a estetice, ale také se zajímal o historii, přírodovědné přednášky a matematiku. Navštěvoval také přednášky zabývající se různými specializacemi (geogonie, stereometrie). Účastnil se Hoeflerových přednášek o politických dějinách a u česky přednášejícího Koubka poslouchal výklady o polské literatuře. Tehdejší profesori filosofie se dělili převážně na herbartovce a hegelovce. Mnozí tyto směry prosazovali tak dogmaticky, že se často dostávali do teoretických sporů se svými kolegy. Zimmermann byl herbartovec, ale tehdy ještě na univerzitě učil i profesor Jan Ignác Hanuš, vyznavač Hegelovy idealistické filosofie. Po první přednášce u Zimmermanna, který přednášel německou filosofii od Leibnitze po Hegela, dějiny křesťanské filosofie, teorii filosofické vědy, logiku a estetiku, však sepsal své námitky vůči jeho názorům a list položil na katedru tak, aby nemohl ujít profesorovým očím. Na počátku příští přednášky profesor požádal pisatele těchto námitek, aby se mu představil. Tyršovu kritiku považoval za bystrou a logicky zdůvodněnou. Od té doby Tyršovi věnoval zvýšenou pozornost a měl díky tomu na něj v počátcích studia vliv. Dokud byl ale na fakultě Hanuš, chodil Tyrš i na jeho přednášky o dějinách filosofie od Kanta k Hegelovi a Herbartovi. Poslouchal i kritické rozbory metafyziky u Antonína Marka. Již v počátcích studia poslouchal tedy přednášky herbartovců i hegelovců, aby si mohl utvořit vlastní názor. Odpuzovala jej dogmaticčnost jakéhokoli směru, protože byla počátkem nesvobody myšlení. Odpuzovala jej také filosofická spekulace. Proto studoval přírodní vědy a matematiku. Chtěl pro filosofické teorie získat důkaz. Věřil více zkušenosti než teoretizování. Jeho kritičnost, která se během let podbarvila skepsí, ho přivedla ke studiu Artura Schopenhauera. Jeho filosofie pesimismu na Tyrše zpočátku zapůsobila, ale později si k němu vytvořil odstup a nadhled.¹⁸

Již z gymnázia si odnesl znalosti dějin filosofie a umění starého Řecka a Říma. Profesor Hanuš byl zaníceným vypravěčem, a tak není divu, že Tyrš začal psát vlastní filosofickou práci, zabývající se Senecovou filosofií a stoicismem.¹⁹ Jediné téma

¹⁸ Tamtéž, s. 17-19.

¹⁹ Tamtéž, s. 18.

týkající se jeho univerzitních studií, o kterém opakovaně se svou ženou mluvil, se týkalo začátků jeho cvičení. Záliba ve studiu antiky a náklonnost k tělocviku mu tak splývaly, že nedovedl říci, zda tělocvik u něj vzbudil zájem o antické sochařství nebo zda zájem o sochařství v něm probouzel a posiloval chuť do cvičení.²⁰ Podle Tyršových slov, které Edvard Grégr tlumočil pozdější Tyršově ženě Renátě, vstoupil jako vysokoškolák nejdříve do cvičení k Malypetrovi, ale roku 1854 cvičil již u Schmidta, kde se spřátelil s několika inteligentními cvičenci, kteří za pár let vytvořili jádro cvičitelského sboru Sokola. Tyrš se zmiňoval o Schmidtovi několikrát velice kladně a nikdy nezapomněl dodat, že on i několik nejbližších cvičitelů děkují Schmidtovi inteligentnímu návodu za základ svých tělocvičných vědomostí a vyspělým žákům dával také příležitost ke studiu anatomie prostřednictvím Bohdálkových výkladů.²¹

V létě roku 1854 se Tyrš vydal na svou první zahraniční cestu, kterou prošel částečně pěšky. Odjel 26. července 1854 z Prahy do Lince a dále pokračoval směrem na Salcburk pěšky. Tři týdny pobyl u jezer na úpatí velehor. Pokračoval přes Berchtesgaden, Gastein a Brixen, kde stále žil vyhnanec Havlíček. Pobyl tam několik dní a 19. srpna odešel do Verony, jejíž paláce obdivoval poučeným okem. Cestou do Benátek zaslechl hovor dvou českých chlapců, jejichž otec inženýr Schnirch tam stavěl železnici. Jeden z těchto chlapců byl Bohuslav Schnirch, který se s Tyršem sešel za deset let v Sokole. Tehdy již chtěl studovat sochařství a asi jeho nejznámějším dílem jsou trigy, které zdobí Národní divadlo. Chtěl pokračovat dále na jih, ale neměl na to dostatek peněz. Zamířil tedy do Terstu. Bylo 2. září, když dorazil do tohoto věhlasného přístavního města rakouského mocnářství. Do Vídně došel už 16. září a 30. září byl již v Praze. Do ciziny znovu vycestoval až za čtrnáct let.²²

22. května 1855 složil první rigorózní zkoušku z teoretické a praktické filosofie a zakončil tím čtyřleté vysokoškolské studium. Získal tak rozsáhlé všeobecné vzdělání s pevným základem. Už roku 1852, po jedenácti letech, se jako čerstvý vysokoškolák odstěhoval od Kirschbaumových, když se neshody se strýcem začaly množit. První vznikla kvůli odchodu z práv a další kvůli nenásledování strýcových představ už tak zmařených odklonem k filosofii. Strýc pro něj chtěl hlavně zajištěnou budoucnost, ale pro Tyrše byla dráha středoškolského profesora málo lákavá. Do podzimu roku 1857 žil v Praze na třech místech, dále studoval a zároveň se věnoval cvičení v tělocvičných

²⁰ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 11-12.

²¹ Tamtéž, s. 12.

²² Tamtéž, s. 10-11.

ústavech, kde působil i jako cvičitel. Jako mladý filosof se tělocvikem začal zabývat soustavněji. Pomohl mu k tomu již zmíněný Schmidt, anatomické a přírodovědné přednášky a v neposlední řadě to byl jeho zájem o vědu, který čas od času zavedl Tyrše do Purkyňova fyziologického ústavu, kde navštěvoval Purkyňova asistenta Julia Sachse, se kterým jej pojila jen shoda ve vědeckých názorech, nikoli bližší přátelství. Sachs Tyrše jako první upozornil na práci Charlese Darwina. V Purkyňově ústavu měl tehdy ateliér Karel Purkyně a Josef Mánes, kterému stál jednou modelem k jedné z postav Rukopisu Královédvorského, tehdy považovaného za pravý. V ústavu pracoval také Edvard Grégr, který se stal později Tyršovým přítelem a spolupracovníkem v Sokole.²³

Od roku 1856 si Tyrš začal vypisovat výroky, které ho zaujaly při jeho bohaté četbě. Z nich je možné usuzovat, čím se ve které době zabýval a lze tím také doložit, jak široký rozhled mu jeho soustavná studijní činnost umožňovala. Se sbíráním citátů skončil v roce 1869.²⁴

²³ Tamtéž, s. 35-36.

²⁴ Tamtéž, s. 28-29.

3.3 Pobyť v Novém Jáchymově

Na podzim 1857 se Tyrš ocitl téměř bez prostředků, když dědictví po strýcích již vyčerpal. Malý plat z cvičitelského místa nestačil pokrýt jeho potřeby, a tak i z existenčních důvodů přijal místo učitele u rodiny továrníka Bartelmusa v Novém Jáchymově nedaleko Křivoklátu. Místo mu nabídl dosavadní učitel Štěpánek, který již sám nestačil na vyučování dvou starších synů Emila a Roberta. Další synové Luděk a Eduard zůstávali dále v péči Štěpánka. Nejstarší dcera Pavla byla již dospělá. Mzdu za vyučování dostával od Štěpánka, kterému byla navýšena. Po nějaké době došlo mezi oběma učiteli k neshodám kvůli nejasnému postavení, ale vyřešily se dříve, než to mohlo ohrozit jejich setrvání u Bartelmusů. Jejich spor vůbec nezasahoval do vřelého vztahu mezi rodinou a Tyršem.

Předkové Eduarda Bartelmuse byli Švédové, kteří se usadili na Moravě. Z Brna, kde se svými bratry založil továrnu na plechové uvnitř smaltované nádoby se přestěhovali do Nového Jáchymova se svou ženou původem z brněnské měšťanské rodiny. Bartelmus chtěl totiž svůj vynález (bílý smalt) použít na litinové nádoby a litina se tehdy vyráběla přímo v Jáchymově v knížecích železných pecích. Nádoby se vyváželo do celého Rakouska a prosperita továrny trvala do doby, než bylo tajemství výroby tajně prodáno do Maďarska, kde byla založena konkurenční továrna. Blahobyt rodiny se začal zmenšovat také tím, že pan Bartelmus vložil mnoho prostředků do hledání uhlí v okolí Jáchymova. Od svého úmyslu byl tehdy zrazován prostřednictvím přítele samotného Barranda. Nakonec na začátku sedmdesátých let došlo ke zrušení továrny.

Ze synů se dožili mužného věku jen dva. Robert, který vystudoval techniku, cvičil v Pražské jednotě hned po jejím založení, byl i pobočníkem a zůstal Sokolu věrný, alespoň jako přispívající člen. Luděk působil v Plzni a Kopřivnici drobnou vlasteneckou činností. Jediná Pavla se poněmčila, když se vdala za německého inženýra.²⁵

Paní domu byla osobou, která udržovala české vlastenecké cítění rodiny. K počestění rodiny došlo postupně, již před Tyršovým příchodem. Rodina byla neustále ve styku s českými lidmi a sám pan Bartelmus se velice snažil mluvit česky, i když jeho

²⁵ Tamtéž, s. 15-16.

čeština byla hodně chatrná. Když byl jednou uveden do českých vlasteneckých kruhů, tak začal hovořit a byl velice brzy požádán Riegre, aby raději mluvil německy.

Výuka chlapců Tyrše příliš nezatěžovala. Díky tomu měl dostatek času na vlastní studium k přípravě dalších rigorózních zkoušek i ke studiu podle vlastních zájmů. Během pobytu se seznámil s místní českou honorací. Rodinu Macháčkovu, bratry paní Macháčkové Josefa a Karla Sklenářovy, z nichž Josef byl už tehdy zapálen pro české divadlo. Setkal se tu i s jejich přítelem Josefem Barákem. Nedaleko Nového Jáchymova v myslivně Na Králi trávil léto rodina Jindřicha Fügnera. K Bartelmusovým chodil i sládek Roubal s dcerou Gabrielou, která tady hrávala na klavír a udivovala posluchače nádherným, tehdy ještě neškoleným zpěvem. Její talent byl natolik veliký, že své hudební vzdělání dovršila až v Miláně a sklízela po té úspěchy po celé Evropě a dokonce i v Indii.

Už během doby, kdy Tyrš působil u Malypetra a Schmidta, se Tyršovi velice nelíbilo, že neexistovala česká tělocvičná terminologie. Když už se nějaká česká slova užívala, byla většinou doslovně přeložená z němčiny a v češtině nesmyslná. Už tehdy začal s pokusy o sestavení českého názvosloví s částečným užitím Malypetrových prvotín²⁶. Netrvalo dlouho a i zde se naskytl možnost ke cvičení. Necvičil pouze s chlapci z Bartelmusovy rodiny, ale i s dalšími českými chlapci. Zde nemohl používat německé povely. Pracoval tedy na zcela českém názvosloví a hned si ověřoval, jestli jsou povely, které s pomocí Jungmannova slovníku vytváří jasné, výstižné, srozumitelné, dobře znělé a zda neodporují duchu a logice češtiny.

S Tyršovým příchodem vznikl u Bartelmusových jakýsi literární a filosofický salón. Pro Tyrše bylo Jáchymovské čtyřletí obdobím, kdy se mohl zabývat beze spěchu samostudiem. Co četl a o čem přemýšlel dobře dokládají četné sešity a výpisky sepsané jeho rukou. Lze je rozdělit do tří oblastí. Sloužící jako studijní materiál k vlastní potřebě, sloužící jako pomůcka při výuce a poslední byly součástí nezbytné přípravy na večerní besedy o literatuře. V poslední kategorii to byl hlavně Shakespeare. K anglickým historickým dramátům Tyrš sestavoval podrobné přehledy dějin doby, totéž z doby antické. Někdy vypracovával i rozbor některých hlavních postav. Shakespearem se zabýval i po návratu do Prahy. Ještě v Jáchymově měl dokonce v úmyslu přeložit Hamleta, k němuž měl již částečně vypracován rozbor. Před návratem se již snažil o založení Shakespearovského klubu, který by se zabýval studiem jeho děl.

²⁶ Jan Malypetr pracoval na názvosloví společně s K. J. Erbenem, F. L. Čelakovským a J. E. Purkyněm. Později se všichni podíleli na názvosloví Tyršově. Tak uvádí Kösl; Waic; Štumbauer (1999, s. 107)

Blížilo se tehdy výročí jeho narození, a tak byly Tyršovy snahy nepřímo podporovány častějším uváděním Shakespearových her v pražských divadlech. Když měl narozeniny starý pan Bartelmus, nastudoval Tyrš s menšími hochy scénu ze „Snu noci svatojanské“. Vedle anglického dramatika se na večerních besedách hovořilo často o Schopenhauerovi. Tyrše přitahoval hlavně kvůli své opozičnosti vůči oficiální filosofii. Často opovržlivě kritizoval německou univerzitní filosofii a její zástupce i na pražské universitě. Co se na těchto výročích Tyršovi líbilo nám ozřejmí samotná Schopenhauerova slova z roku 1844 a 1859:

„Co je do té mé bezohledné filosofie, která za svoji severní hvězdu nemá než pravdu, nahou, neodměněnou, nevídanou, často pronásledovanou pravdu, co je do takové filosofie, která, bez ohledu napravo i nalevo, jen ku pravdě cílí, co je do ní té alma mater, té dobře živené univerzitní filosofii, kteráž spoutána tisíci ohledy, opatrně se běře svou cestou, majíc stále před očima vůli ministerstva, předpisy domácí církve, přání nakladatelovo, příliv studentů, přátelství kolegů, směr denní politiky, dočasnou náladu obecnstva a kdoví co ještě více.

Co je pravdivé a pravé, snáze by se ve světě uplatnilo, kdyby ti, kteří nejsou schopni ho vytvořit, nezapřísáhli se, že je nepřipustí k uznání. Tato okolnost již tak mnohé, co mělo světu prospěti, zdržela, zarazila a dokonce i udusila. Pro mne to mělo za následek, že ač mi bylo teprve třicet, když vyšlo první vydání tohoto díla, nedočkal jsem se tohoto třetího dříve, než ve svém dvaasedmdesátém roce. (1859)“²⁷

Stěžejní díla Schopenhauerova znal Tyrš již před rokem 1860 a v následujících dvou letech si opatřil téměř všechna díla zbývajících. Na sklonku padesátých let byl Schopenhauer téměř módním filosofem a i v neodborných novinách se o něm objevovaly zmínky. Zájem o něj jevila také paní Bartelmusová. Podle R. Tyršové²⁸ se na vzniku Úvodu do Schopenhauerovy filosofie podílela, kromě jeho zájmu, i ta okolnost, že se jí snažil zpřístupnit vědecky nepřipraveným osobám a také jeho dospívajícím žákům. Původně byl tento spisek napsán německy a k překladu došlo až v roce 1871. K vydání za Tyršova života nedošlo. O jeho vztahu k frankfurtskému filosofu se vedlo více dohadů, než by si skutečný stav zaslouhoval. Za schopenhaueriána mohl být Tyrš považován pouze v době, kdy se jeho díly zabýval soustavněji. Nejlépe

²⁷ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 24-25. V citátu jde o Schopenhauerovo hlavní dílo „Svět jako vůle a představa“.

²⁸ Tamtéž, s. 26.

nám vztah k jeho filosofii ozřejmí Tyršova slova, která vyslovil již za zralých let, uvedená v posmrtném článku o něm.

„Vysokou cenu filosofie Schopenhauerovy vždy s myslí vděčnou uznávaje, nejsem předc nikterak slepým nohsledem jeho a myslím napořád, žeť zásluha jeho záleží více v problémech nových, jež filosofii postavil, než v oněch, jež on sám rozřešil. Nejedná se mi tedy o to, aby soustava jeho v těch neb oněch kruzích k výhradné platnosti přišla, než jedině o to mi běží, aby vedle jiných, též ona náležitě se povznesla a co oživující ferment působila. Já aspoň se přiznávám, že ve mně jasností a energií svou znamenitý obrat způsobila, že ze všeho zjevného i stydlivě zakrytého deduktivismu na vždy mne vyléčila, aniž by vyšší směr smýšlení ve mně byla udusila.“²⁹

Tyrš byl totiž některými lidmi ve svém okolí považován za pesimistu, který vše jen kritizuje a nevidí dobré stránky věci. Jak ale později dokáže jeho horečná činnost, věřil v budoucnost, v život, v člověka, v český národ. Na vše se však snažil dívat bez iluzí, protože iluze považoval za zavádějící. Myslel si, že iluze člověka oslabují, že jsou špatným vybavením pro život, který nikdy není lehký, pokud v něm má člověk obstát čestně.³⁰

Oblasti Tyršovy četby pro studijní nebo osobní potřebu nabrala v Jáchymově postupem času jasný směr. Nejdříve se připravoval na složení rigorózních zkoušek, které absolvoval v roce 1860 a stal se tak doktorem filosofie. Po získání doktorátu pomýšlel dokonce na habilitaci na univerzitě, stát se docentem. Takové místo by Tyrše po návratu do Prahy hmotně zajistilo. Jak ale uvidíme dále, nepřemýšlel o tomto kroku s ohledem na své materiální zajištění. Spíše mu šlo o filosofii samotnou, které se poslední roky, ale nejen jí, věnoval velmi intenzivně. Dokladem širokého zájmu a rozhledu jsou sešity výpisků. Zajímal se o Indii v sešitě nadepsaném „Náboženský vývoj Indů, až k objevení se Budhy.“ Pravděpodobně k rigorózám sloužily sešity s matematickými zápisky a geometrií. Množství vědomostí, které nashromáždil během Jáchymovského pobytu lze vyčíst z nadpisů jednotlivých sešitů: Dějiny starých asiatských států. K dějinám Řecka. Dějiny Říma až k době caesarů. Římští císařové. Synchronistická tabela k dějinám středověku. Všeobecné dějiny nové doby. Dějiny německého básnictví. Německá literatura. V sešitě „Výmětky“ jsou zaznamenány i delší citáty myslitelů: Humboldta, Adama Smitha, Huma, Buckla, další poznámky týkající se

²⁹ Tamtéž, s. 27.

³⁰ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš : prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 19.

indických náboženských názorů a uvažování o rozdílu anglických a německých vědeckých metod. Za všechny zmíníme Tyršovu poznámku o české literatuře:

„Literatura naše vždy přímo k lidu samému hleděla, nejsou ani vládou, ani vyššími vztahy podporována a i budoucně tento směr zachovati musí, jelikož v lůně malého národa koterijní³¹ literatura se vyvinouti nemůže. U nás jako v severní Americe nepřilízná, však stejně rozdělená a i v nejnižší stavy vniklá vzdělanost všeobecnému prospěchu a pokroku přeje. Zároveň onen poučný směr, za nímž naše literatura kráčí, nás před zatemňujícím způsobem sousedů našich zachrání.“³²

Tyršův přítel Edvard Novotný, se kterým si živě dopisoval během celého jáchymovského pobytu, se v dopise ze 13. února 1861 dotazuje zda má v úmyslu uveřejnit program svých přednášek, a jestli je toto uveřejnění vůbec vhodné. Tyrš na tyto dotazy odpověděl podrobným dopisem:

„Co se programu týče, o kterém se Štěpánek zmínil, nikdy mi na umě nebylo, bych něco tomu podobného v novinách uveřejnil. Toliko zásady, podle kterých se ve svých čteních o filosofii spravovati hodlám, chtěl jsem v úvodní přednášce v krátkosti naznačiti a pak obšírněji i tiskem vydati, bych, kdyby se později snad z jistých stran na mne doráželo, jakousi záštitu měl, kterou bych se krýti mohl.“

Další část dopisu obsahuje podrobný výklad o Tyršově pohledu na univerzitní výklady filosofie. Píše:

„A sice bych se o filosofii co předmětu učebném asi v ten smysl – nikoli těmito slovy – pronesl. Filosofie není vědou v témž smyslu slova, v kterém jiné učebné předměty na universitě vědami jmenujeme, musí se jí tehdy jinak nežli těmito vyučovati. Co obyčejně vědou nazýváme, není než soubor veškerých, v pořádek uvedených, jisté třídy předmětů se týkajících vět, během času všeobecného uznání došlých. Co takovou lze jest jí přednáseti i bez bedlivějšího ohledu na dějiny její, jichžto známost srozumění vždy samé napomáhá sice, aniž by však k němu nevyhnutelně zapotřebí bylo.

V tomto smyslu slova nestává filosofické vědy, nýbrž pouze filosofických soustav, z kterých jedna druhou buď dohotoviti, buď jí odporovati se vynasnažuje. Následovně jedna bez druhé jest nedostatečná, ba nesrozumitelná, následovně až podnes aspoň pravého filosofického vzdělání nelze jest dojíti leč kritickým uvážením dějin jejich. Žádná filosofická soustava, poněvadž nanejvýš jednotlivou toliko částí pravdy jest,

³¹ Literatura, kterou vytváří uzavřená skupina jednotlivců sledující sobecké zájmy.

³² TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 18-24.

neměla by se podávati studující mládeži tak, jako by sama o sobě svrchovanou pravdou byla, neboť – aspoň co se filosofie týče – žádoucí jest, aby mladí lidé naučili se na universitě mysleti, nikoliv však, jak již Bacon toho želel, by se tam naučili věřiti. Poznati, že věci takto se mají, jest velmi důležité, zvláště pro poměry naše.“

Dále pokračuje v tomto smyslu. Když bude mít národ pouze jednu univerzitu bude mít pouze jednostranné filosofické vzdělání díky tomu, že je vyučován pouze jedním učitelem, který by dával nekriticky přednost nějaké filosofické soustavě. Celkově tím bude, podle Tyrše, poškozena všestrannost duševního vývinu.

Další část se týká podmínek za jakých se filosofie rozvíjí. Dovozuje, že bez svobody se neobejde a v tom vidí příčinu české neúčasti na vývoji filosofie. Čím menší mají Češi základy filosofie, tím méně si mohou dovolit, aby jim někdo nahodile vnutil určitou filosofickou soustavu. Čechům by nemělo jít o zavedení školské filosofie jednoho směru, ale o duševní znak filosofování samotného.

Historicky – kritický způsob výuky filosofie by měl spočívat na těchto hlavních pilířích:

Studujícím by se měly vyložit:

1. přehled dějin filosofie
2. podrobnější vývoj filosofických témat (teorie poznání, přírodní filosofie, etika, právní filosofie...)
3. podrobně, historickým úvodem doplněné, kritické rozbory „znamenitějších“ filosofických soustav, převážně novověkých. (Tím by se zaplnila mezera po vypuštění systematických přednášek)³³

Je třeba si všimnout jak už v této oblasti měl na mysli výchovný význam s ohledem na tehdejší české poměry. V dopise z 5. března 1861 prof. Novotný radí Tyršovi, jak si podat žádost k habilitaci a jaké náležitosti jsou nutné k jejímu dosažení. Přes všechny tyto přípravy a přátelskou pomoc žádost Tyrš nepodal, jelikož se dověděl, že jediná možná docentura v českém jazyce byla právě obsazena jeho konkurentem. Na přímý zásah profesora Zimmermanna se habilitoval herbartovec Dastich, který byl německými profesory již předem zvýhodněn. V dopise ze září se již Novotný o habilitaci nezmiňuje, ale za to nabízí Tyršovi vydání jeho logiky jako gymnasiální učebnice. Tyrš se o sepsání učebnice pokusil, ale z jeho snahy vzešlo jen několik

³³ Tamtéž, s. 30-33.

kusých odstavců. Vyjádření českých abstraktních pojmů mu činilo potíže. Mnoho let byl zvyklý myslet pouze německy a skoro všechna jeho práce v Jáchymově byla německá. Během tří let po návratu do Prahy svou češtinu natolik proměnil, že jeho řečnické výkony byly prý „ukázkou logického užití a respektování ducha a zvuku češtiny“.³⁴

Pro úplnost se musíme vrátit k Tyršově sbírce citátů básníků a myslitelů. První citát z 13. května 1856 je ze Schilera. Obsahuje žalobu, „že ne dobří, ale špatní lidé mají ve světě štěstí.“³⁵ O dva měsíce později následuje Voltairův citát ve francouštině: „Štěstí není nežli sen, ale bolest je skutečností; po osmdesát let to pociťuji. Nevím proti tomu jiného než resignaci a říkám si, že mouchy jsou k tomu zrozeny, aby je snědli pavouci, a lidé k tomu, aby je užíraly trampoty.“³⁶ V celé sbírce je 287 listů, které jsou většinou datovány. Z roku 1857 je citátů mnoho: Goethe, Bacon, Aristoteles a Dante v italštině. V dalších dvou letech nepřibyly téměř žádné, za to v letech 1860, 1861 a 1862 se sbírka rozrůstala hlavně o Shakespeara v originále, němčině a od roku 1861 v češtině díky Kollárovým překladům.³⁷ Mimo těchto jsou v uvedeném období zastoupeni: Puškin, Lermontov, Heine, Byron, Kant, Lessing, Helvetius, Buckle, Calderon, Homér, Seneca, Aischylos, Pythagoras, starozákonní proroci, arabští mudrci a mudrci z dálného východu.³⁸ Další citáty následují v roce 1865 a týkají se orientální poezie, kterou doplnil ještě v roce 1869. Po tomto roce již žádné citáty nepřibyly. Celá sbírka byla Tyršem srovnána do několika oddílů: život, lidé, ženy, nezměnitelnost povahy, láska a svoboda vůle. „Všechny citáty se nesou jedním směrem, jako doklady k tomu, že básníci, stejně jako myslitelé i jako soud lidu, se nedívají na svět a jeho kolotání ze stanoviska kladného.“³⁹

Díky porážce Rakouska v italské válce roku 1859 a následné hospodářské krizi padl Bachův tvrdý režim. Stalo se tak prostřednictvím Říjnového diplomu 1860. Císař jím otevřel cestu ke konstitučnímu uspořádání říše. Byly jím výrazně utlumeny centralizační a germanizační tendence, které nejvíce doléhaly právě na české země. Znovu byla přiznána zákonodárná pravomoc říšské radě a i zemským sněmům byla

³⁴ Tamtéž, s. 34-35.

³⁵ Tamtéž, s. 28.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž, s. 29.

³⁸ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš : prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 18-19; TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 29.

³⁹ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 29.

vymezena jejich působností.⁴⁰ Tato událost umožnila, aby se politické směry a složky českého národního hnutí začaly za nových podmínek znovu seskupovat a organizačně stmelovat. Celkové uvolnění poměrů vedlo ve výsledku ke zintenzivnění a rozšíření národní činnosti. Začaly se zakládat různé spolky související s národním kulturním dědictvím, začaly vycházet nezávislé, vlastenecké noviny.⁴¹ Toto společenské „vření“ zastihlo Tyrše, když byl ještě v Jáchymově. Jeho svěřenci koncem roku 1861 dokončili svá domácí studia, a tak se jejich učitel začal zabývat návratem do Prahy, kam ho vábil již naznačený národní ruch.

Jak hodnotil Tyrš svůj pobyt v Jáchymově s odstupem času, nám nejlépe ukáže část rozhovoru s jeho ženou: *„Žil jsi tehdy tak zcela mimo proud českého života a zabýval ses otázkami, ležícími mimo užší zájmy národa; neznamena to žes pozbyl či spíše nenabyl vztahu k budoucímu se duševnímu snažení českému? A přece, sotvaže ses octl v Praze, skočil jsi, abych tak řekla, přímo bujně do veřejného života našeho, s celým zápalem činorodého nacionalismu.“* Tyrš odpověděl: *„Když s vmýšlím do svého duševního života tehdejšího, v druhé polovině let padesátých, mám za to, že právě tomu do jisté míry samotářskému životu v Jáchymově děkuji za mnohé, co později ve prospěch mého působení jsem mohl uplatnit. Uzárl jsem tam duševně a hojnou četbou – i tím Shakespearem i tím Schopenhauerem – jsem zbystril svou soudnost a prohloubil svůj obzor duševní. Vždyť nebylo tehda, za tuhého absolutismu, takřka ruchu duševního; ti, kteří pak vynikli v naší literatuře – Neruda, Hálek, Světlá a jiní – se teprve připravovali k rozletu. Těm v podstatě malým poměrům jsem v Jáchymově ušel. Cítil jsem, že nám bude třeba lidí všestranně vzdělaných, až bohdá ruch národní se rozvine, a o ten široký rozhled v říši duchů jsem se přičiňoval. Pamatuji, jak jsem se kdysi, kolem roku 1860, dostal do diskuse se Sklenářem, bratrem paní Macháčkové, když při návštěvě Králova Dvora jsem s ním nocoval v jednom pokoji. Sklenář horoval pro práci na poli veřejnosti, já mu namítal, že jen z těch činitelů vůdčích nám vzejde prospěch, kdož přinesou s sebou zralost a rozhled duševní.“⁴²*

⁴⁰ SKŘIVAN, A. *Lexikon světových dějin 1492-1914*. Praha : Aleš Skřivan ml., 2002. ISBN 80-86493-06-7, s. 295.

⁴¹ JANDÁSEK, L. Dr. Miroslav Tyrš : Výbor z jeho úvah, řečí a spisů. Brno : Dědictví Havlíčkovo, 1932, s. 7.

⁴² TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 38-39.

3.4 Jindřich Fügner

Tyršův návrat do Prahy a jeho další působení souvisí s jedním člověkem, kterého jsme již zmínili. Byl to Jindřich Fügner. Tyršovo jméno bylo Fügnerovi známé ještě před tím, než se osobně setkali. Edvard Novotný, jenž Fügnera vyučoval českou gramatiku, se zmínil o svém příteli, kandidátu filosofie, který touží po knihách, jež si nemůže koupit a ani univerzitní knihovna jimi nedisponuje. Když se oba muži poprvé v myslivně Na Králi setkali, byl již Tyrš pozván Fügnerem k sobě do bytu.⁴³ Bylo to v roce 1860. Již 6. září se jeho návštěva uskutečnila. Následující zimu již Fügner Tyršovi nabídl svou knihovnu k neomezenému užití. Od té doby chodil k Fügnerům pravidelně. Přišel poděkovat za vypůjčené knihy a dál si vybírat z obsáhlé knihovny. Někdy zůstal i na večeri, při které se vždy vedly živé rozhovory. Oba dva muži si byli svými zájmy blízcí, i když Fügner ke svým zájmům dospěl naprosto jinou životní drahou, než byla dráha mladého klasicky vzdělaného učenice. Jindřich Fügner se narodil roku 1822 jako syn pražského obchodníka. Jeho rodiče nebyli nijak zvláštními postavami tehdejší společnosti. Fügnerův otec chtěl z mladého Jindřicha vychovat obchodníka a podřídil tomu vše.⁴⁴ Systematické vzdělání svému synovi dopřál jen šesti lety školní docházky, z toho tři na gymnáziu. Ve čtrnácti nastoupil do Bachhäubblova obchodu s koloniálním zbožím. I když obchodnickou práci neměl příliš v oblibě, plnil své povinnosti výborně. S vynikajícími referencemi od Bachhäubbla, kde strávil tři roky, ho otec vyslal na zkušenou do Terstu. Ještě před tím si Jindřich na otcí vynutil souhlas k tomu, že když se mu podvolí a stane se obchodníkem, bude moci se svým volným časem a ušetřenými penězi nakládat podle své vůle. V Terstu Fügner pracoval ve velkoobchodě se zámořským zbožím a naučil se italsky. Seznámil se s Karlem Ludvíkem Bruckem, jenž se později stal rakouským ministrem obchodu a financí. I přes tyto styky byla Fügnerova pozornost přitahována jiným směrem. V té době se tajnými cestami šířilo i do Terstu hnutí Mladé Itálie. Mazziniho list, který se i Fügnerovi dostal do rukou, burcoval italský lid z apatie, snažil se v něm probouzet touhu po svobodě a bouřil proti králům a dynastiím. Snažil se nadchnout Italy, žijící pod rakouskou nadvládou v rozdrobených státech, pro ideál lidové republiky. Fügner k těmto snahám mladých Italů cítil, již tehdy, sympatie. V roce 1844 otec rozhodl, že opět

⁴³ TYRŠOVÁ, R. *Jindřich Fügner*. 2. díl, Praha : Český čtenář, 1926, s. 9.

⁴⁴ TYRŠ, M. *O sokolské ideji II*. Praha : ČOS, 1931, s. 124.

pojede na zkušenou. Tentokrát Fügner nadšeně souhlasil.⁴⁵ Nejdříve odjel do Německa, které bylo podobně jako Itálie rozdrobeno na malé státečky, jejichž celní hranice znemožňovaly jakýkoli hospodářský rozvoj. Mluvčím hnutí Mladého Německa tehdy byl básník Heinrich Heine, který bojoval za osvobození člověka, hlásal nenávist k absolutismu a německému šosáctví. Fügner již tehdy hledal pro všechny své činy a postoje mravní zdůvodnění. Proto ho nejspíš zaujal Immanuel Kant a jeho učení o kategorickém (mravním) imperativu. To se stalo vodítkem v jeho vztahu k lidem i k celému světu. V tomto byl počátek jeho demokratismu, jeho úcty k druhému člověku a k lidství vůbec. Fügner v každém člověku viděl svého bližního. S nesmírnou jemností se dokázal vcítit do druhého člověka a s neumdlévajícím altruismem byl ochoten mu přispěchat na pomoc.⁴⁶ I následující pobyt ve Francii na něj měl dosti významný vliv. Z Rousseauovy „Společenské smlouvy“ si odnesl přesvědčení, že se vždy musí zastat utlačovaných a dozvuky francouzské revoluce jej také nenechaly chladným. Ve Francii se setkal i se sociálními problémy, které narůstaly s rozvojem kapitalistického podnikání. Z Francie odjel do Belgie, která v roce 1830 získala nezávislost a začalo se jí také dařit na hospodářském poli. V Belgii tehdy panoval optimismus a životní elán. Asi proto se mladý Fügner začal zabývat myšlenkou, že se tam odstěhuje. Z Belgie však odcestoval do Anglie. Tu považoval za moderní průmyslovou zemi a nejvíc na ní obdivoval její ústavu. Byl však pobouřen, když zjistil, že Anglie pronásleduje Iry. Češi sympatizovali s irským národem a Fügner si už tenkrát uvědomil, že o této záležitosti začíná myslet jako Čech. I když Fügner tohle Anglii zazlíval, odnesl si odtud poučení o ústavním uspořádání státu, o otázkách hospodářských i o volné soutěži v obchodním podnikání.⁴⁷ V roce 1848 se Fügner vrátil domů a rok na to již převzal obchod svého otce, který byl založen hlavně na prodeji sukna z továren vzdáleného příbuzného Liebiga. Tato práce Fügnera vůbec nenaplňovala, a tak se začal poohlížet po jiném oboru činnosti.⁴⁸ Začal se zajímat o pojišťovnictví a roku 1855 se stal ředitelem generální agentury Terstské pojišťovny Nuova.⁴⁹ Za jeho vedení se velice rozšířila působnost této pojišťovny a v nejlepších letech se stala pojišťovnou největší. Jeho agentura měla i největší objem poštovních zásilek ze všech pražských podniků. Svou agenturu pozvedl pouze díky svým schopnostem, jelikož neměl žádné zkušenosti

⁴⁵ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš : prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 27-28.

⁴⁶ Tamtéž, s. 28.

⁴⁷ Tamtéž, s. 29.

⁴⁸ TYRŠ, M. *O sokolské ideji II*. Praha : ČOS, 1931, s. 124.

⁴⁹ Tamtéž, s. 124.

s pojišťovnictvím z dřívějšíka. Jeho obchodnický talent byl všeobecně uznáván a tak byl v roce 1860 zvolen do obchodní komory a hned se stal také jejím ředitelem. V roce 1861 byl zvolen do obecního zastupitelstva.

V letech 1844 až 1845 se Fügner zabýval mnoha činnostmi, kterými si doplňoval své vzdělání. Nejprve to byla hudba, které se učil na varhanické škole, kde se mu věnoval jeden z vynikajících varhaníků Karel František Píč. Ten ve Fügnerovi vzbudil náklonnost k Bachovi, Beethovenovi a Mozartovi. Nezabývali se jen těmito klasiky, ale významnou složkou výuky byly i staré české chorály. Píč byl nějakou dobu i ředitelem varhanické školy a jeho pomocníkem byl Josef Leopold Zvonař, se kterým se Fügner spřátelil. Mezi jeho přátele v té době patřili významní mužové tehdejší Prahy: Mánes, Purkyně, Springer a Zvonař. Nejbližším mu byl Springer, který řídil Fügnerovo samostatné studium. Jemu vděčil za „drobet inteligence“, který měl.⁵⁰ Springer se později stal profesorem na univerzitě a je zajímavé, že se na rozdíl od Fügnera přiklonil k německému obyvatelstvu Prahy. Fügner se mimo jiné zabýval velice vážně i matematikou, kterou později využil v pojišťovnictví. Jeho bohatá knihovna se dál rozrůstala a byly v ní zastoupeny knihy z většiny hlavních vědních oborů. Jeho samostatná studia však byla odsunuta do pozadí jakmile začal pracovat v Nuově. Sbírkou české literatury měl téměř kompletní a zvláště obdivoval rukopis Královedvorský, o kterém hovořival často i s Tyršem.⁵¹ Měl rád Goetha, ale nenáviděl Schillera kvůli tomu, že používal příliš mnoho vzletných frází. Shakespearovi vyčítal vynucenost námětů u tragédií, kdežto komediemi byl doslova nadšen a nevynechal ani jedinou možnost je shlédnout v divadle. Měl rád řízný humor, který nacházel v dílech Heineho, Voltaira a Schopenhauera, i když se za jejich názory jinak nestavěl. Byl to velice dobrosrdečný muž, o kterém se vyprávělo, že jako malý chlapec sbíral na ulici papírky, protože si myslel, že je to musí bolet, když na ně někdo šlápne.⁵² Přes své značné příjmy zůstal Fügner velice skromným. Jeho štedrost byla téměř neomezena v době, kdy jeho příjmy byly vysoké. Často se stalo, že cestou z kanceláře rozdál úplně vše, co u sebe měl. Byl považován za boháče, i když měl jenom to, co si právě vydělal a často této jeho pověsti bylo zneužíváno. Když takovou věc zjistil, řekl si, že od zítra nikomu nic nedá. Přemýšlel o tom dále a dodal: *„Ale zrovna zítra mohl by mě někdo o něco říci, který toho zapotřebí má a já bych po celý den nosil výčítku, že jsem mu podpory*

⁵⁰ Tamtéž, s. 126.

⁵¹ Tamtéž, s. 125.

⁵² Tamtéž.

odepřel.“ Revoluční události roku 1848 prožil jako velitel setniny Národní gardy. Tehdy již nenáviděl tyrany, ale nepřemýšlel ještě protihabsbursky. Revoluční dění ho poučilo hlavně o tom, že člověka je nutné vychovávat i pro svobodu. Dokládá to dopis švagrovi ze 7. dubna 1848. „*Ve dne v noci jsem byl národním gardistou. Zlobil jsem se, jak se patří, zdejší lid je hanebný lid. Míním tím právě ty, kteří si ve svém sebevědomí povážlivě klepou na břicho se slovy: Já jsem měšťan – zpropadeně málo, nejsou-li jinak nic. Divím se, že jsem ze zlosti neplival krev, neboť v době své hejtmanské existence zažil jsem strašně. Měl jsem setninu, jak petice praví „založenou na basi majetku inteligence“, ale ti majitelé – chraň mne bůh před takovými tvory! Za stávajících poměrů vyhověti v něčem 200 lidem, když jest všechno hanebně zpito svobodou! Každý myslí, že musí býti po jeho; aby rozhodovala většina, to ten lid nechápe.*“⁵³ Podle Tyrše, který se později stal jeho nejbližším přítelem se Fügnerův obrat k češství stal na popud hlavně dvou skutečností.⁵⁴ Fügnerova rodina byla totiž, i když se v ní později mluvilo česky, německá. Prvním momentem byla nespokojenost s absolutistickým zřízením, kterého zastánci byli Němci, jeho přátelé a příbuzní. Proti nim stály české snahy po svobodě. Druhým momentem byl Fügnerův cit pro spravedlnost a volnost. Cítil, že je českému národu ubližováno, a to bylo také tím nejdůležitějším vlivem, který způsobil Fügnerovu náklonnost k českému národu. V roce 1859 sledoval na dálku válku v Itálii, a když se mu zdálo, že se dosah těchto dějů chápe nedostatečně, praví: „Národ náš jest předce jest sešlý.“⁵⁵ Tehdy se již považoval za Čecha. Další příhoda popisuje jakým způsobem reagoval na výpady, které na něj byly vedeny kvůli jeho příklonu k Čechům. Jeho dosavadní přátelé z německých kruhů, mu řekli, že pořád fouká proti větru, a že to určitě odnese. Fügner na to odpověděl: „*Záleží na tom, odkud vítr fouká a foukati bude, zdali vítr nepřeskočí a nebude foukati Vám do obličeje, kteří jste proti větru nikdy nefoukali.*“ V obchodní komoře se během krize rakouského hospodářství jednalo o tom, jak pomoci rakouským financím. Fügner nadnesl, že by pomohla ústava. Návrh to byl velice odvážný a dokonce i trochu nebezpečný, vzhledem k policii. Většina s Fügnerem souhlasila, ale někdo z přítomných navrhl hlasování podle jmen. Když byl zvolen tento způsob hlasování, odstoupili všichni, kromě Fügnera, od tohoto návrhu. Tento názor zanedlouho nahlédl i rakouský panovník a vydal říjnový diplom.

⁵³ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 30.

⁵⁴ TYRŠ, M. *O sokolské ideji II*. Praha : ČOS, 1931, s. 126.

⁵⁵ Tamtéž, s. 127.

Na dokreslení Fügnerova obrazu připojujeme závěr Tyršovy řeči z roku 1882, která byla pronesena v Sokole Pražském.

„Byl to člověk neobyčejný, neobyčejný celým svým zjevem, svým praktickým talentem, svou šířkou rozhledu a koncepcí, svým vzděláním a především tím zlatým srdcem a charakterem svým. A tento duch jasný a obsáhlý a toto srdce, nad něž šlechetnějšího jsme neseznali, tento charakter volně mužný, pevný v antickém smyslu krásný a dobrý zároveň náležel nám, náležel Sokolu Pražskému.“⁵⁶

3.5 Tyršův návrat do Prahy a založení Sokola

Po návratu do Prahy se Tyrš nastěhoval do stejného bytu, ze kterého odešel před léty do Jáchymova. Byl to velice skromně zařízený pokoj a Tyrš v něm trávil noci hlavně prací. Spánku si v tomto období dopřával velice málo, kolem čtyř hodin. Již v prvních dnech po návratu do Prahy navštívil svého přítele ze studií Edvarda Grégra, který byl nedávno promován lékařem a pracoval jako asistent v Purkyňově fyziologickém ústavu.⁵⁷ Tyrš neměl žádný příjem, jenom to co si ušetřil v Jáchymově. Sestřenice Jenny Kirchbaumová Tyrše přemluvila k tomu, aby vyučoval v jejím ústavu pro dívky. Svěřil se jí, že uvažuje o dráze odborného spisovatele, a ona mu namítla, že by měl nejdříve myslet na zaplacení činže a další nezbytné výdaje a bez posečkání na odpověď již Tyršovi nadiktovala rozvrh hodin a nezapomněla vyzdvihnout jeho předchozí působení v jejím ústavu.⁵⁸ Svě působení v ústavu pro dívky bral spíše jako příbuzenskou službu. Když upustil od záměru své habilitace, která by ho hmotně nezajistila, chtěl se věnovat alespoň dráze vědeckého spisovatele. Edvard Grégr a jeho bratr Julius se stýkali s tehdejší vlasteneckou společností, kterou Tyrš osobně ještě neznal, i když několik významných osobností potkal již za svých studií. Tyrš se chtěl stát spolupracovníkem Riegrova slovníku naučného v oboru filosofie. Edvard Grégr

⁵⁶ TYRŠ, M. *O sokolské ideji II.* Praha : ČOS, 1931, s. 127.

⁵⁷ DVORÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství.* Praha : Olympia, 1989, s. 8-9.

⁵⁸ Tamtéž, s. 12.

Tyrše přihlásil, ale hesla, která Tyrš dostal k vypracování, byla spíše druhořadá. Důležitá hesla tehdy dostávali profesori Hanuš a Květ.⁵⁹

Při častých Tyršových návštěvách u Fügnera se v posledním období několikrát stočila řeč k Tyršovým pocitům, které měl, když pozoroval své vrstevníky. Většina z nich již našla směr svého působení. Neruda byl u zrodu almanachu Máj a říkalo se o něm, že to bude skvělý novinář. Hálek tehdy považovali za talentovaného básníka. Jaroslav Čermák měl výjimečné malířské nadání a Josef Barák již tehdy oslňoval svým organizátorským talentem.⁶⁰ Tyrš sice chtěl být odborným spisovatelem a chtěl založit Shakespearovský klub, ale pořád se necítil spokojen s tím, co dělá. Najednou se však zmínil o myšlence, která „jím projela jako blesk“.⁶¹ Tou myšlenkou byl Sokol. Tehdy spíše tělocvičný spolek, který by vycházel z české podstaty, opíral se o českou minulost a stal se součástí národního programu, kterým by se národ připravoval pro budoucnost. Vzor viděl v tělocviky starých Řeků.⁶² Asi v takovémto rozpoložení se Tyrš nacházel, když se staly následující události.

Po návratu do Prahy nastoupil k Malypetrovi jako cvičitel. Tam se dozvěděl o úpadku Schmidtova ústavu, který trpěl ochrnutím nohou. Počet cvičenců se u Schmidta neustále zmenšoval a cvičení ztrácelo na kvalitě. Zůstávající však chtěli cvičit dál, a rozhodli se, že vezmou věc do vlastních rukou. Začali tedy jednat o založení vlastního spolku.⁶³

Zakládání spolků bylo v druhé polovině roku 1961 velice časté díky únorové ústavě, která sice vliv říjnového diplomu omezila, ale přesto znamenala uvolnění politických poměrů oproti Bachovu tvrdému režimu. Připravovalo se tehdy založení Umělecké besedy, což byl první český spolek umělců, v němž byli výtvarníci, literáti a hudebníci. Ti si založili také podpůrný spolek Svatobor. Přípravy na založení zpěváckého spolku Hlahol byly, mezi českými obyvateli Prahy, veřejným tajemstvím.⁶⁴

Cvičenci ze Schmidtova tělocvičného ústavu měli po nějakém čase jednání jasno v tom, jak by měl jejich spolek vypadat. Pražský tělocvičný spolek měl být utrakvistický, německo-český. Začali podnikat další kroky, které bylo nutné k založení učinit. Požádali Tyrše, aby se stal členem přípravného výboru a zároveň, aby přeložil stanovy spolku, které již měli připravené v němčině. Tyrš s souhlasil, ale další události

⁵⁹ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 37-38.

⁶⁰ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 10-11.

⁶¹ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 41.

⁶² DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 35.

⁶³ Tamtéž, s. 37.

⁶⁴ Tamtéž.

jasně ukázaly jak se postavit k tomuto Prager Männerturverein. Za několik dní se rozkřiklo, že spolek měli podpořit zámožní pražští Němci. Když se ale dozvěděli, že členy mají být i Češi, odvolali svůj slib. Jeden z nich prohlásil, že Čechy podporovat nebude. Tyrš o tom hovořil jak s Fügnerem, tak s Edvardem Grégrem a stanovy Pražského tělocvičného spolku vrátil, aniž je přeložil.⁶⁵

Tyrš pochopil, že najednou uzrál čas pro jeho myšlenku, založení českého tělocvičného spolku. Hned jak měl jasné uspořádané myšlenky, vyhledal Edvarda Grégra, který byl z jeho nápadu nadšen. Hned zorganizovali poradou, na kterou pozvali i české cvičence ze Schmidtova ústavu. Na poradě některé Tyršova myšlenka nadchla, ale jiní váhali. Protože následovala jedna porada za druhou, Edvard Grégr rozhodl, že se budou scházet u jeho bratra Julia v redakci Národních listů.⁶⁶

Mezi tím se však přípravný výbor utrakvistického spolku obrátil na policejní ředitelství se žádostí o povolení příprav založení spolku.

V redakci národních listů prohodili první znění stanov, které Tyrš vypracoval a rozhodli, že žádost o založení Tělocvičné jednoty pražské na místodržitelství podá Julius Grégr. Ten tak učinil 17. prosince 1861. Za pět dní byly vráceny kvůli doplnění v několika bodech. Tyrš ihned provedl úpravy a ještě před vánoci stihli žádost podat znovu. Utrakvistický spolek se mezitím změnil na spolek čistě německý.⁶⁷

V závěrečných týdnech roku 1861 se seznámil s lidmi, o nichž dosud jen slýchal. V redakci Národních listů, kam chodil nejen na přípravné schůzky, se střídalo mnoho osobností tehdejšího veřejného života. Sešel tam i s mnoha starými známými. Vítězslav Hálek zde byl redaktorem a Neruda sem chodil velmi často a po sloučení Hlasu s Národními listy zde byl již jako doma. Poznal se tady s Josefem Barákem a také s profesorem Emanueleem Tonnerem. Všichni vášnivě debatovali o liberalismu a demokracii a nezdálo se, že se útočilo i na Vídeňskou vládu. Už tehdy se ozývaly výtky vůči Palackému a Riegrovi, že slevují ze svého demokratického programu a že brojí proti každému revolučnějšímu hnutí.⁶⁸ Tyrš často útočil na zpátečnictví, v hovoru se však neustále vraceli k připravovanému tělocvičnému spolku a snažili se pro něj vymyslet stručný, pádný a zvukný název. Profesor Tonner navrhl jméno Sokol. Nazývali se tak

⁶⁵ Tamtéž, s. 37-38.

⁶⁶ Tamtéž, s. 38.

⁶⁷ Tamtéž, s. 39.

⁶⁸ Tamtéž. V okolí Národních listů se pohybovali osobnosti, které chtěli radikálněji řešit státoprávní otázku. Riegrovi a Palacký se stavěli později spíše na stranu pasivního odporu proti vídeňské vládě, kdežto pozdější Mladočeši v okolí Národních listů, v čele se Sladkovským, se snažili prosadit agresivnější státoprávní program.

jihoslovanští národní hrdinové. Všem se návrh zalíbil, ale současně se dohodli, že ho zatím ve stanovách neuvedou, aby nepobouřili úřady. Ve zmíněné redakci se často při debatách citovaly Havlíčkovy výroky. Například, „aby vlastenčení ráčilo z úst vjeti do rukou“. Po dalších úpravách byly stanovy schváleny 27. ledna 1862. Nejdříve bylo potřeba svolat ustavující valnou hromadu. Termín byl stanoven na 16. února. Když Tyrš s Fügnerem hovořili o průběhu událostí, shodli se na tom, že bude stát mnoho úsilí, aby byl spolek takový, jak si Tyrš představoval. Byl však Fügnerem ujištěn, že bude stát při něm, že se na něj může spolehnout. V dalších dnech Tyrš intenzivně dokončoval poslední úpravy v názvosloví, které chtěli připojit ke stanovám.

První paragraf stanov zněl: „*Účel jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením, společnými výlety, zpěvem a šermováním.*“⁶⁹

Už v přípravném období spolku se v něm začaly prolínat dvě rozdílné tendence. Tyrš a cvičenci z Malypetrova a Schmidtova ústavu chtěli cvičit a chtěli plnit ideový program, který Tyrš prosazoval. Začátkem února Tyrše začaly víc a více zneklidňovat debaty, které vedl s knížetem Rudolfem Thurn-Taxisem, Josefem Barákem, Emanuelem Tonnerem, profesorem Rudolfem Skuherským a několika dalšími. Jejich vize Sokola se naprosto lišila a nejlépe jí vyjádří jejich výroky.

„*Tělocvičný spolek musí na každém kroku manifestovat vlastenecké smýšlení.*“

„*Bude to v našem národě nejmocnější organizace.*“

„*Veřejnost v našem spolku vidí jakési blanické vojsko.*“

„*Jsmo povinni dát našemu národu vlastenecké slavnosti a výlety. Musíme neustále vystupovat na veřejnosti.*“

Thurn-Taxis prohlašoval: „*Musíme napřed zpracovat veřejné mínění. Musíme pořádat velká shromáždění s vlasteneckými projevy, písněmi a deklamacemi.*“⁷⁰

Tyrš na to namítal, že účelem spolku je tělocvik, že tělocvik je podle něj základ výchovy. Thurn-Taxis však strhával na svou stranu většinu. Tyrš považoval Thurn-Taxisovo stanovisko za plané vlastenčení, které má za cíl snad i získání popularity, ale Tyrš vycházel z antického ideálu krásy a dobra. Chtěl, aby se český národ stal silným, zdravým, schopným činu, aby si právem a poctivě dokázal vybojovat své místo na slunci. Aby byl zdravě sebevědomý a zbavil se servilnosti.⁷¹

⁶⁹ Tamtéž, s. 40-41.

⁷⁰ Tamtéž, s. 41.

⁷¹ Tamtéž.

Přípravy na valnou hromadu probíhaly v redakci národních listů. Do výboru kandidovali oba Grégrové, Tyrš, Thurn-Taxis, Tonner, Skuherský a bratr Vojty Náprstka Ferdinand Fingerhut. Museli se dohodnout na návrhu volby starosty a Skuherský prosazoval Thurn-Taxise. Tyrš byl naprosto proti a své stanovisko hájil za pomoci Edvarda Grégra. Thurn-Taxis je příliš provokativní a to by mohlo spolek před úřady poškodit. Na kandidátovi se nakonec nedohodli a nechali rozhodnutí valné hromadě. 16. února 1862 se sešla v dopoledních hodinách ustavující valná hromada v Malypetrově tělocvičně v Panské ulici. Jednání probíhalo klidně do doby, než byl navržen Fügner na starostu spolku. Většina účastníků ho neznala a navíc ani nebyl přítomen. Někteří začali vyvolávat knížete Thurn-Taxise a tlak ze strany účastníků sílil dokud si Thurn-Taxis nevzal slovo a oznámil, že by funkci starosty nepřijal. Tím umlčel hlasy, které požadovaly jeho volbu a starostou se mohl stát Fügner. Místostarostou se stal Tyrš a do výboru byli zvoleni Thurn-Taxis, Skuherský, Tonner, Šteffek, Písařovic, Edvard Grégr, Kryšpín, Julius Grégr, Ferdinand Fingerhut a Tomáš Černý.⁷² Fügner svou volbu přijal a své ženě to oznámil těmito slovy: *„Přece jen mne zvolili starostou toho českého turnérského spolku, ač jsem jim namítal, že neumím dost dobře česky. Tyrš a Grégr jsou původci toho návrhu. No, zkusím to, láká mne to být při organizaci nové věci a myslím, že ten spolek bude stát za starosti, které mi způsobí. Nalezne to asi hodně ohlasu, vždyť již při předběžném zápisu v administraci Národních Listů se zaznamenalo mnoho členů.“*⁷³

⁷² Tamtéž, s. 42-43.

⁷³ TYRŠOVÁ, R. *Jindřich Fügner*. 2. díl, Praha : Český čtenář, 1926, s. 12.

3.6 První sokolské roky

Fügner se od počátku snažil ze Sokola udělat jednotnou společnost a tomu podřizoval svoje působení. Navrhl, že se musí Sokol stát organizací, kde si budou všichni rovni, kde nebudou platit rozdíly stavovské, politické a i náboženské. Proto na jedné z prvních společenských zábav na Střeleckém ostrově navrhl, že se budou v jednotě oslovovat bratře. Od začátku se s Tyršem radili a vymezili si navzájem pole působnosti. Tyrš zodpovídal za odborné vedení tělocviku a Fügner se staral o vylepšování sociálních vztahů. Od založení Sokola si Tyrš s Fügnerem tykali, ale v Sokole se oslovovali podle svých funkcí. Shodli se na tom, že nesmí dopustit, aby se ze Sokola stala politická organizace. Už proto ne, že by se úřadům dávala veliká příležitost spolek zrušit.⁷⁴

Hlavním úkolem teď bylo zajistit prostory pro hlavní účel spolku, pro cvičení. Po týdnu marného hledání se dohodli s Malypetrem, že začnou cvičit v jeho tělocvičně. Tyrš dal dohromady skupinu prvních cvičitelů. Gross, Kupka, Kryšpín, Karel Malypetr, Müller, Palla, Novotný, Písařovic a Štětka. Další členy cvičitelského sboru Tyrš vyhledával mezi cvičiteli Malypetrova i Schmidtova ústavu a mezi nově příchozími. Fügner doporučil, aby cvičitelé dostávali plat. Protože měl rád šerm a viděl v něm prostředek pro výchovu charakteru, navrhl, aby byl začleněn do programu.

Cvičit se začalo 5. března 1862 v počtu šedesáti cvičenců, kteří byli rozděleni do čtyř družstev. Byla zavedena kniha přání, kterou mohli využívat všichni členové. Fügner již 10. března zapsal návrh na schůzky, kde se členové lépe poznají. Porady výboru se konaly ve Fügnerově bytě a největší množství práce spočívalo na Tyršovi. Vypracoval stanovy, jednací řád, cvičební rozvrh a dohlížel nad všemi písemnostmi. Zapisoval nové členy, rozděloval je do družstev a také přijímal příspěvky. Tyrš dosud zastával funkci náměstka starosty, což neodpovídalo jeho skutečnému postavení v Sokole. Do jednacího řádu tedy vložil paragraf následujícího znění: „*Výbor zvolí náčelníka, jemuž sluší stálá nejvyšší dohlídka na vyučování a cvičení v jednotě, řízení a vůdcovství při výletech. On přijímá a ustanovuje cvičitele, předsedá sboru jejich, řídí cvičení jeho a rozděluje cvičící se údy v jednotlivá družstva.*“⁷⁵ To nebyly všechny povinnosti, které náčelník měl, ale byly to ty nejdůležitější. Účelem výletů Tyrš stanovil

⁷⁴ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 44.

⁷⁵ Tamtéž, s. 45.

cvičení se v pochodu, rychlé chůzi, poklusu, překonávání překážek skokem, šplhem a útokem, „tužení“ těla ve vedru a větru. Zkrátka všemu co není možno provozovat v tělocvičně. Z názvosloví měl již zpracována cvičení prostná a nářad'ová. Chybělo zpracování pro zápas, šerm a pořadová cvičení. Ty doplnil v následujících letech.

Probíhaly porady o sokolském kroji, který měl sloužit ke slavnostem i ke cvičení. Měl souznít se sokolskou ideou a odlišovat se od německých turnerů. Fügner požádal Mánesa o návrhy, ale bohužel nezískaly souhlas většiny. Někteří požadovali, aby měl kroj slovanské prvky, další požadovali holínky podle polského vzoru a debatovalo se i o pokrývce hlavy. V druhé polovině Března přišel Fügner do tělocvičny v červené košili, která působila výstředně a hlavně červená barva byla spojována s Garibaldiho revolučními snahami. Od zvolení starostou začal chodit v čamare, což byl černý kabát s řadou drobných knoflíčků, které se spínaly pletenými šňůrkami. Čamara byla součástí polského národního kroje a v Čechách se začala nosit v roce 1848 jako projev českého a slovanského smýšlení.

Na první sokolské setkání přišlo v červené košili hned několik členů výboru v čele s Tyršem a Edvardem Grégrem. Fügner přinesl odznaky na jejichž výrobě se podílela jeho rodina, a které on vymyslel a finančně zajistil. Svým návrhem tykání si začal získávat širokou sokolskou základnu. Druhý den však Tyrš musel do knihy přání zapsat své výtky k proslovům některých členů výboru, jejichž řeči a přípitky sklouzly k politice. Bohužel se tyto projevy opakovaly, a proto vedení Sokola muselo na tento problém upozorňovat opakovaně.

Členů Sokola stále přibývalo, ale tělocvična přestávala návalu cvičenců dostačovat. Fügner proto začal hledat nové prostory a vzpomněl si na sál Apolla, do kterého chodil v mládí tančit. Na výborové schůzi svůj nápad přednesl a když se zdála částka 1800 zlatých výboru příliš vysoká, protože spolek tolik v pokladně neměl, zaplatil to ze svého. Nové prostory přilákaly nové členy a 20. dubna se na výboru přítomní dozvěděli, že jakýsi příznivec, který si nepřeje být jmenován, poskytl dlouhodobou a bezúročnou půjčku 1000 zlatých na zakoupení tělocvičného nářadí. Tím neznámým byl Fügner. Na této schůzi se také diskutovalo o sokolském hesle. Po několika politicky zabarvených pokusech Tyrš navrhl heslo „Tužme se!“, které bylo nakonec schváleno. Na programu bylo také projednání účasti Sokola na Svatojiřské pouti na Říp. Tehdy se poutě stávaly velkými národními slavnostmi, které se měnily v národní manifestace, na kterých docházelo k provokacím. Proto Fügner odmítal sokolskou účast, ale Tyrš namítal, že by neúčast poškodila Sokol v očích veřejnosti.

Nakonec se dohodli, že se zúčastní, ale ne jako spolek.⁷⁶ Pout' byla opravdu velikou národní manifestací a došlo i k tomu, že se několik členů výboru pustilo do politických provolání. Fügnerovi se pout' příliš nezamlouvala a co nejdříve chtěl zorganizovat první sokolský výlet na Závist, na kterém se teprve ukáže, jak by měly sokolské výlety vypadat. Na Tyršovi bylo, aby sestavil výletní řád a program výletu, ze kterých by mělo být zřejmé, že se nejedná o politickou akci. Bylo to právě dva týdny po Svatojiřské pouti v neděli 11. května. Před pátou hodinou ranní se sokolové začali shromažďovat v Apollu. V pět hodin přišel Tyrš a překvapilo ho, že do tělocvičny vstoupil Jan Evangelista Purkyně. Přišel je jen pozdravit, a kdyby byl mladší, šel by pryč s nimi. Když se dvoustovka sokolů dala na Tyršův povel do pohybu, Purkyně na ně volal: „*Leťte vpřed, sokolové! Buďte Zdravím a budoucností našeho národa.*“⁷⁷ Ve čtyřstupu došli k Žitné bráně. Za ní Tyrš zavelel: „Husím pochodem a poklusem za mnou!“ Když došli k cestě Tyrš opět sokoly seřadil ve čtyřstup a pokračovali k Nuslím. Tam je začaly dohánět první povozy, které se vypravily z Prahy. Zpráva o sokolském výletu se roznesla velice rychle po celé Praze. V nuslích byli sokolové uvítáni. V Braníku je vítalo rozjařené obyvatelstvo, také v Modřanech na ně čekalo uvítání se slavobránou a střelba z moždířů. Sokolové tady splynuli s jásajícím davem a nechyběly zde ani slavnostní projevy. Před jedenáctou dorazili na Závist, kde již čekalo na osm set Pražanů, kteří sem dojeli, k nimž přibýlo i mnoho venkovanů. Odpoledne Tyrš svolal sokoly a zahájil cvičení a hry. Hrál se s míči v kruzích a cvičila se prostná. Na Závist přijel také Fügner, který s sebou měl svou dceru Renátu oblečenou do šatiček napodobujících sokolský kroj. Také s sebou přivezl silnou plachtu obšitou kůží v jejímž okraji byla kůží obšitá držadla. Sokolové na ní vyhazovali své druhy. Toto cvičení vzbuzovalo veliké veselí, když nahoru každý vzlétl jako pták a dolů padal jako „hadrový panák“.⁷⁸ Návrat byl naplánován na třetí hodinu, ale nálada byla tak skvělá, že se oddálil. Když procházeli Modřany začalo se už smrákat. Po celodenním programu už mnozí cítili únavu, tempo pochodu se zpomalovalo a před Prahou se začali odpojovat první sokolové, když zůstali v hospodě v Nuslích, nebo šli Koňskou branou. Žitnou branou prošla nevelká skupina, která se srovnala do jedné čety. Ta donesla do Apolla

⁷⁶ Tamtéž, s. 47.

⁷⁷ Tamtéž, s. 48.

⁷⁸ Tamtéž, s. 49.

prapor. Fügnerovi se výlet velice líbil, ale Tyrš na něm shledával mnoho nedostatků, i když přiznal, že atmosféra na Závisti byla dobrá.⁷⁹

Fügner inicioval změnu Tyršova postavení v Sokole. Na zasedání výboru bez Tyršovy účasti se usneslo, že se Tyrš stane náčelníkem cvičitelů s platem 400 zlatých ročně. Za každých nových sto členů se měl plat zvýšit vždy o sto zlatých a obdobně by se plat snížil, kdyby se počet členů zmenšil.⁸⁰

3.6.1 Svěcení spolkového praporu a první veřejné cvičení

Mezi další důležité akce Sokola v jeho úplných počátcích bylo svěcení spolkového praporu. Prapor zadal starosta k namalování Mánesovi. Malovaný měl být proto, aby nebyl příliš těžký. Také dal podnět ke sdružení několika dam, které měly formálně prapor Sokolu věnovat. Avšak organizaci a finanční zabezpečení slavnosti zajistil ze svých prostředků. Tyrš si prosadil, že odhalení spolkového praporu nesmí být pouze „parádou“ a začal organizovat první veřejné cvičení. Starostovy obavy o dovednosti Tyrš nesdílel, protože věděl, že zvládne připravit cvičence a v záloze měl celý cvičitelský sbor, který se nemusel kritiky obávat.⁸¹

Matkou praporu se stala Karolína Světlá, která měla o Sokol živý zájem. 1. června 1862 v dopoledních hodinách se tělocvična zaplnila do posledního místa. Na vyvýšeném stupínku stál stůl a na něm ležel prapor zahalený jemnou látkou. Uprostřed sálu se shromáždil zpěvácký spolek Hlahol. Karolínu Světlou a další paní a dívky, které byly kmotrami a družičkami praporu, uvítal Fügner a Tyrš. Než přišly, v sále to hučelo, ale když přišly, všech se zmocnilo napjaté očekávání. Slavnost zahájil Hlahol starým českým chorálem. Fügner měl jen krátké uvítání a hlavní projev přednesla Karolína Světlá. Začala tiše, ale pak její hlas sílil a zněl naléhavě. Právila, že současná generace chce povznést svou vlast a že se každý snaží přispět podle svého zaměření. České ženy se hlásí k tomuto úsilí tím, že Sokolu darují spolkový prapor. Ke konci řeči řekla důrazně: „*Žádáme, byste otčinu nade vše milovali a lidskost nejen v srdcích nosili, ale i*

⁷⁹ Tamtéž, s. 50.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 46-47.

*ve skutečích jevíli, žádáme byste si cti nad život vážili a v ženě vždy viděli kněžku všeho dobrého a krásného; toť přání, toť sesterské naše požehnání! Z plného srdce voláme ještě jednou: Vašimi hesly nechť jsou vždy „láska k vlasti“.*⁸²

Když zakončila svou řeč, zatloukla ozdobný stříbrný hřeb, jímž byl prapor přichycen k žerdi. Současně provolala heslo: „Láska k vlasti.“ Sbor sokolů toto heslo po ní opakoval. Potom zatloukly hřeby ostatní paní a dívky. Každá provolala heslo a sbor sokolů je opakoval. Tímto obřadem se sokolové zaslíbili Lásce k vlasti, Svobodě, Lidskosti, Bratrství a rovnosti, Svornosti, Ráznosti, Neohroženosti, Vytrvalosti, Střídmosti, Spravedlnosti, Jarosti, Cti a slávě. Poslední heslo provolala opět Karolína Světlá. Po té přistoupili k praporu čtyři praporečníci, jeden z nich zdvihl prapor a prohlásil:

*„...dnes zasvěcujeme sebe dílu a účelu, který nám má být hvězdou svítící a vodící nás po celý život, dnes slibujeme radíce se kol kolem praporu toho veškeré své síly, veškerý svůj život věnovat blahu vlasti, blahu národa... Tužíce síly své cvičením, prací a namáháním, nečiníme to snad z vyrazení neb z marnivosti, nýbrž proto by silním těla silil se i duch náš.“*⁸³

Po těchto ceremoniích nastal čas, kdy Tyrš zahájil veřejné cvičení. Poprvé zaznělo na veřejnosti české velení. První byla prostrná a po nich nastoupila jednotlivá družstva ke cvičení na nářadí. Po nich předvedl své cvičení cvičitelský sbor na bradlech, hrazdě, koni naších a naděl. Začali jednoduchými cviky a dostali se až k předvedení vrcholných výkonů, které budily obdiv. Obecenstvo je sledovalo s velkým zaujetím a odměňovalo potleskem každý efektnější výkon.

Na konci slavnosti všem poděkoval jednatel jednoty Edvard Grégr a svůj projev zakončil slovy:

*„...Avšak nejen co do síly, obratnosti a křepkosti těla jest nám blížiti synům helénským, nýbrž i co do mravní povahy, co do statečnosti charakteru...Snažme se vyvinouti ony mužné ctnosti, jimiž se stal malý sice, ale slavný národ řecký nejpřednější mezi národy starého světa a ideálem národů všech moderních.“*⁸⁴

⁸² DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 52.

⁸³ Tamtéž, s. 53

⁸⁴ Tamtéž.

Národní listy přinesly o slavnosti dlouhý článek, ve kterém o Sokolu tvrdí, že „lid náš v tomto spolku ctí zosobněnou myšlenku probouzející se národní síly“.⁸⁵

Fügner byl se slavností velice spokojen a Tyrš až na malé nedostatky také. Jejich radost však netrvala dlouho. Odpolední výlet, který následoval po slavnosti se zpočátku zdál být přehlídkou sokolské kázně, ale když se po cestě z Nuslí do Michle pochod měnil ve zmatek díky slavobránám, hudbě a rozličnému vítání, kázeň byla pouze zbožným přáním. Přesto dal rázný povel k odchodu a zakrátko dorazili k louce na kraji krčského lesa. Tyrš chtěl uspořádat hry, stejně jako na závisti, ale začalo zde přibývat lidí, z nichž mnozí začínali být rozkurážnění z piva a kořalky. Tyrš chtěl i přesto uspořádat hry, ale dostal se do sporu s některými členy výboru, kteří si mysleli, že pro hry není vhodná chvíle. Les byl plný lidí a na jeho okraji stály kramářské boudy. Prodávaly se tady různé pochoutky i alkohol. Tyrš se vůbec nesnažil skrývat svou rozmrzelost, když členové výboru vyjadřovali své námitky vůči hrám. Byl nakonec přehlasován a úsečně dal povel k rozchodu. Zábava se zde postupně stala nenucenější a zpěv se postupně měnil v povyk. Kníže Thurn-Taxis chtěl řečnit, nějaký opilec jej však neustále přerušoval, a tak kníže na projev rezignoval. V podvečer Tyrš svolal sokoly trubkou a zavelel k odchodu. Jeho nálada se nezlepšila a ani zpáteční cesta neproběhla podle jeho představ. V Michli je opět přivítala hudba a rozjařený dav. Kníže Thurn-Taxis si chtěl vynahradit nepovedený výstup a začal s dlouhým proslovem, během něhož se strhly šarvátky a bitky. Krčský výlet měl dohru v disciplinárním řízení.

Již 8. června vyrazilo tři sta dvacet sokolů na další, tentokrát dvoudenní výlet na Křivoklát. Když došli do Berouna, dostali pozvání od poslance a cukrovarníka Josefa Macháčka, aby se stali jeho hosty na zámku v Králově Dvoře. Během tohoto výletu Tyrš držel otěže velice pevně a s celým průběhem výletu byl velice spokojen. Sice se stala jedna výtržnost, když si jeden sokol přihnul trochu více piva. Ale tento problém se vyřešil následným trestem.

Do konce roku se ještě uskutečnil celodenní výlet do Šternberka u Smečna, půldenní výlet do Prokopského údolí, celodenní na Žebrák a Točník a třídenní do Borové, kam vyslal Sokol na Havlíčkovy oslavy deputaci. Poslední výlet tohoto roku byl celodenní a šlo se z Prahy na Okoř.

Při výletech Tyrš neusiloval jen o výchovu ke kázni a o pěstování běhu a těch cvičení, která se nedala provádět v tělocvičně, ale také chtěl, aby se sokolové seznámili

⁸⁵ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 47.

s místy, která jsou spojena s významnými událostmi české historie a kultury a aby poznali české pamětihodnosti i krásy české přírody.⁸⁶

3.6.2 Politika a počátky Sokola

V červnu 1862 měla již jednota devět set členů. Pražský příklad byl pro venkov natolik přitažlivý, že do konce roku vznikly sokolské jednoty v Jaroměři, Nové Pace, Kutné Hoře, Jičíně, Turnově, Příbrami a Kolíně.⁸⁷ I když tyto zprávy působily povzbudivě, Tyrš s Fügnerem nebyli naplněni optimismem. Sokol byl totiž pod drobnohledem policie. V té době byl Julius Grégr odsouzen za tiskové zločiny na čtyři měsíce do vězení a měl zaplatit pokutu 1300 zlatých. Veřejnost tehdy viděla v sokolech spíše národní vojsko a Tyršovi šlo hlavně o to, aby bylo rozuměno sokolskému programu. Dohodli se s Fügnerem, že by měli z výboru odsunout radikály jako byl Julius Grégr, Thurn-Taxis a Skuherský. Jinak by spolku mohlo hrozit zrušení. Již 4. července Edvard Grégr navrhl Šteffkovo odstoupení, kvůli jeho obratu k Němcům a rovněž radikálů Thurn-Taxise a Skuherského. Fügner šak doporučil taktičtější postup. Odstoupil celý dosavadní výbor. Volby výboru z 19. července odstranily největší radikály, z nichž zůstal ve výboru jen Tonner. Fügner se stal opět starostou, jeho náměstkem se stal Edvard Grégr a jednatelem Tomáš Černý, mladý právník, který se stal pověstným svou jemností a laskavostí. Později se blíže spřátelil s Fügnerem i s Tyršem. Politický směr v Sokole se pomalu stal menšinovým, a tak neuspěl návrh na uspořádání slavnosti k druhému výročí vydání Říjnového diplomu. Protože se stále opakovaly pokusy o zatažení Sokola do politiky, bylo přijato usnesení, které v dalším období většina členů respektovala. Usnesení znělo:

„Výbor považuje na základě stanov pěstování tělocviku za vlastní účel jednoty, kteréžto pěstování se má v duchu národním a ku prospěchu národa českého... Zároveň však jest pevným přesvědčením výboru, že pokud v dosavadním zákonodárství o spolcích v Království českém změna se nestane, jednotě obmeziti se jest na působení

⁸⁶ DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 53-55.

⁸⁷ Tamtéž, s. 56.

*shora vytknuté a stanovami pojištěné a že zejména nelze domáhati se jakéhokoli politického působení aneb jakýmkoliv způsobem v tomto směru veřejně vystupovati.*⁸⁸

3.6.3 Sokolský orchestr a nová tělocvična

Fügner se neustále zabýval hudbou. Sám byl dobrým hudebníkem, který se neomezoval jen na varhany. Na podzim Tyršovi oznámil, že zřídí sokolskou kapelu. V jednotě se vybralo 950 zlatých, Fügner zakoupil nástroje, zajistil kapelníka a kroje. Dechová hudba uspořádala koncert, na který se prodalo 1200 vstupenek. Fügner byl nadmíru spokojen a naplánoval si, že kapelu přetvoří ve velký smyčcový orchestr. S Čeňkem Vinařem dohodl, že kapelu přetvoří ve smíšený orchestr o třiceti hudebnících. Věnoval všem černé salónní čamary a koupil nástroje za 1270 zlatých. Orchestr vystupoval pod názvem Hudební sbor sokolský a první koncert, jehož program Fügner sám sestavil, se konal 14. prosince na Žofině. Koncert dopadl skvěle a Fügner organizoval další koncerty. Byla plesová sezóna a díky tomu byl orchestr plně vytížen. Tyrš měl obavy, jestli celá záležitost s orchestrem nedopadne deficitem, ale nynější stav tomu nenasvědčoval. Zdálo se mu také, že je Fügner příliš štědrý, jako by jeho majetek byl bezedný.⁸⁹

Když se pro něco rozhodl, šel neústupně za svým. Velmi si přál, aby se v Sokole pěstoval šerm. Jeho výuku dohodl s učitelem Le Grosem. Šermovat se v Sokole začalo už v květnu. Sám Fügner sepsal šermovní řád, brzy ale z výuky sešlo, protože poplatek 2 zlaté měsíčně byl příliš vysoký. Fügner se však nevzdal, najal v Apollu další místnost, zařídil ji jako učebnu šermu a navrhl, aby byl poplatek snížěn na 1 zlatý, jestliže se přihlásí alespoň 48 cvičenců. Nakonec se šerm začal pěstovat od listopadu a stal se oblíbenou disciplínou. Vedle šermu byl zaveden také zápas, který prosazoval hlavně Tyrš. Uspořádal jej hlavně podle řeckých vzorů.

Volby ze 12. října 1862 jenom potvrdily bojovné naladění mezi cvičiteli a starou gardou, která byla ve spolku stále přítomna. Naštěstí pro Sokol volby dopadly ve prospěch Tyrše a jeho programu.

⁸⁸ Tamtéž, s. 58.

⁸⁹ Tamtéž, s. 59.

V listopadu 1862 bylo Fügnerovi oznámeno, že Sokol dostává výpověď z Apolla a bude tam moci zůstat do konce dubna 1863. Výbor začal hledat vhodný náhradní sál a nenašel nic lepšího než sál v Konviktu. Pronajali si ho od května do září 1863.⁹⁰

Ještě na jaře 1. března se uskutečnilo druhé veřejné cvičení na oslavu 1. výročí založení jednoty. Tyrš na něj připravoval vše velice pečlivě a chystal několik novinek, čímž se stala veřejná cvičení pověstná. Vždy bylo přichystáno nějaké vylepšení nebo nová varianta cvičení. Tentokrát to byly červené upnuté trikoty s bílými lemy, ve kterých cvičil cvičitelský sbor, Tyršův zápas a Fügnerův souboj v šermu. Sakařův orchestr sklízal ovace stejně jako jednotlivá tělocvičná čísla. Byla to však jeho poslední vystoupení, zimní sezóna skončila deficitem 3220 zlatých, které Fügner musel zaplatit z vlastní kapsy. Na konci března byl orchestr rozpuštěn. Veřejné cvičení znovu upoutalo pozornost veřejnosti k Sokolu. Když se rozneslo, že se Sokol musí stěhovat z Apolla, mnoho lidí přicházelo s návrhy na řešení. Většinou byly příliš složité a jejich uskutečnění by trvalo příliš dlouho. Hned v první den cvičení si mnoho cvičenců stěžovalo, že je v sále těsno a temno, Fügner na stesky nereagoval. Při schůzi výboru začátkem května oznámil, že zakoupil pozemek na rohu Žitnobranské a Hradební ulice. Vyhotovení plánů tělocvičny se svěřilo architektu Ullmannovi, který potřeboval odborné pokyny. Fügner slíbil, že mu je poskytne Tyrš, který dostal od Fügnera volnou ruku k uspořádání tělocvičny a přilehlé místnosti. V domě měl být i byt pro Fügnerovu rodinu. Tělocvična byla uspořádána přesně podle Tyršových představ a díky tomu vznikl sál, který funguje svému účelu dodnes a jeho rozvržení je i pro dnešní sokolské cvičení ideální. Ihned po vydání povolení ke stavbě došel Fügner do cvičení v Konviktě a požádal přítomné, aby přišli druhý den po práci sami kopat základy pro novou tělocvičnu. Ve stanovenou hodinu se dostavilo asi 200 sokolů s kapelou. Pustili se do práce a přihlížející davy lidu mohly sledovat, jak se i starosta s náčelníkem podílí na práci. Když se setmělo, zapálili pochodně a pokračovali v práci až do rozednění.⁹¹

Stavba rostla rychle. Když na podzim končil nájem v Konviktě, nikdo nepochyboval, že Ullmann tělocvičnu dokončí v pozdním podzimu. Fügner chtěl, aby měl Tyrš v nové sokolovně svůj pokoj. Tato okolnost nahrála Tyršovu plánu založit vlastní tělocvičný ústav, kterým by se vyřešila výchova dorostu a cvičení dívek. Tyršovi

⁹⁰ Tamtéž, s. 59-61.

⁹¹ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 68.

se nepodařilo ústav založit až do roku 1865, do té doby byl sokolský dorost vychováván v ústavu doktora Musila.⁹²

Fügner považoval za důležité pečovat o vzájemnost sokolských jednot a Tyrš se jeho nápadu chopil a chtěl, aby se ve všech jednotách pracovalo stejně po sokolsku. Uspořádal tedy instruktážní kurz pro cvičitele. Po jeho skončení byl povolán na policejní komisařství, kde musel vysvětlit, za jakým účelem se sešli.

Ještě před dokončením tělocvičny musel dát Fügner výpověď ze svého kdysi výnosného zaměstnání. To mělo za následek, že již nedisponoval tak velkým kapitálem.

Od října, kdy se přestalo cvičit, sokolské řady prořídly. V listopadu byla budova hotova a začalo se s úklidem a instalací náradí. Tyrš si do svého pokoje přenesl skromné zařízení z bytu v Jungmannově ulici.

9. prosince 1863 proběhlo první cvičení v nové tělocvičně. Proběhlo bez jakékoli okázalosti, protože si to Fügner nepřál a Tyrš to považoval za nevhodné. Tělocvična byla krásná a účelná stavba, která nabízela mnoho vymožeností od oddělených šaten, sprch, místností pro spolkového sluhu a pro cvičitelský sbor.

Cvičitelský sbor v této době pracoval pravidelně a díky nové budově se jeho práce ještě zlepšila. Jeho schůze měli často i neformální charakter. Tyršův pokoj, ze kterého vedly dveře přímo do tělocvičny se stal, kam chodili po cvičení. Tyrš mezi ně rozdělával přípravu cvičení družstev a přednášel jim o nových poznacích získaných ze zahraniční literatury.⁹³

Bohužel nastal úbytek členstva. Jednota měla necelých pět set členů. Neustále byli čelní představitelé zváni na policii a vše co bylo možné, museli policii hlásit. Za zostřeného policejního dozoru nebylo vhodné vystoupit s veřejným cvičením, a tak se konaly v zimě jen dva věnečky a jedna sokolská slavnost uspořádaná k Tyršovým jmeninám.⁹⁴

V dubnu 1864 se konaly oslavy třístého výročí narození Williama Shakespeara. Celý podnik připravovala umělecká beseda, jejímž členem Tyrš byl. Tyrš se účastnil nacvičování živých obrazů a ve slavnostním průvodu šel Tyrš jako první. Představoval Coriolana.

⁹² DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989, s. 68.

⁹³ Tamtéž, s. 73.

⁹⁴ Tamtéž, s. 74.

Tyrš si přál, aby se uspořádala oslava pro Fügnera. Chtěl ho něčím potěšit, když měl zrovna tak těžké období. Když se Fügner na začátku léta 1864 přistěhoval konečně do Sokolovny, 11. července v devět hodin večer se vydali od Novoměstského divadla k sokolovně. Shromáždění sokolů bylo osvětleno svícemi, lampiony a pochodněmi. Hlahol zazpíval tři skladby. Po zpěvu se průvod vydal ke Karlovu náměstí, kde se účastníci rozešli.

Začátkem roku 1865 uspořádal Sokol maškarní bál. Byl to Fügnerův nápad a název šibřinky našli v Jungmannově slovníku. Gabriel Žižka a Fügner se ujali organizace. 25. února 1865 byla ulice a hradby naproti sokolovně zaplněny diváky. Přijíždějící hosté byli vítáni mohutným medvědem. Sál sokolovny byl svátečně upraven. Ples trval dlouho do noci a poslední vytrvalci odcházeli až po čtvrté hodině ranní. Hned po šibřinkách začal Tyrš připravovat veřejné cvičení. Vypracoval schéma prostných i sestavy na náradích. Heslovitě si také připravil závěrečný projev.

3.6.4 Fügnerova smrt a její dopad

Fügner v posledním půlroce přicházel do tělocvičny téměř každý večer. Z této doby si ho pamatovali cvičenci nejvíce. Hovořival s nimi, někdy sám provedl některý cvik. Vidali ho vyrovnaného, ke každému pozorného a obětavého. Jeho autorita byla tak velká, že byl znovu jednomyslně zvolen starostou. Při oslavách pátého výročí vydání Říjnového diplomu byl Fügner naposledy mimo sokolovnu. Začaly ho trápit bolesti v pánevní oblasti a tehdejší Fügnerův doktor nerozpoznal závažný průběh nemoci. Když zjistil, jak je stav vážný a že je nutná operace, na kterou si netroufá, bylo již pozdě na záchranu Fügnerova života. Zemřel na otravu krve. Tyrš události po jeho smrti popisuje:

„Rychlostí blesku roznesla se zpráva přežalostná po Praze veškeré a první kdo nahoru připítil byl právě ten, jenž naší záštitou státi se měl – Tomáš Černý. Padli jsme si v náruč a plakali jsme oba hlasitě a dlouho, pak přistoupili jsme k loži a proukázali jsme drahému zesnulému, aby ruka nebratrská se ho nedotkla, bez úmluvy veškeré

*služby poslední. Tu vrata Sokolny se otevřela, proudy hrnuly se bez dechu ke schodům, avšak zastavovaly se v tiché úctě, sotva že na ně byly vkročily. Čím Fügner nám všem byl anejen nám, nýbrž každému, kdo jej vůbec znal, objevilo se ve chvíli té. Postavy kmetů klečely na schodech bledě nepohnutě a slza za slzou kanula jim z očí zoufale se před se v prázdeň se dívajících, jinochové a mužové tu klečíce tu stojíce, uchvátili se za ramena a za ruce zdrceni v bolu němém a nevýslovném – skupiny stuhlé, jakých nikdo dosud neviděl, jakých by nikdo vytvořit nedovedl. Cítili jsme v té chvíli žalně posvátné, že jest to ztráta bez náhrady možné, že skončil ten který nás všechny v nadšení nevýslovném k věci naší poutal a v jeden kruh spojil, že zemřel Čech, jehož nikdo ve vroucí účinné práci k národu nedostihnul, že zemřel člověk, jenž lidskou hodnotou svou vše, co kdokoli z nás šlechetného byl seznal, způsobem neporovnatelným překonal.*⁹⁵

Hned druhý den po Fügnerově smrti se začali hlásit věřitelé a Tyrš s Tomášem Černým museli zajistit, aby se finanční záležitosti kolem tělocvičny brzy vyřešily. Pozůstalost vyřizoval právě Tomáš Černý na jehož takt se všichni spoléhali. Sokolovna byla nakonec zadlužena 50 000 zlatými. Sokolové museli opatřit potřebnou sumu peněz na vykoupení sokolovny, a proto žádali o půjčky, kde se dalo. Nakonec se jim to podařilo a Sokol byl zachráněn.⁹⁶

⁹⁵ TYRŠ, M. *O sokolské ideji II.* Praha : ČOS, 1931, s. 127-129.

⁹⁶ TYRŠOVÁ, R. *Jindřich Fügner.* 2. díl, Praha : Český čtenář, 1926, s. 157.

3.7 Období 1866 do Tyršovy smrti

Když roku 1866 vyvolalo Prusko válku s Rakouskem Tyrš nabídl rakouské vládě pomoc případným zřízením sokolského dobrovolnického sboru. Rakouské úřady se však obávaly dát Čechům do rukou zbraně a všechny české nabídky pomoci odmítly.

Po prohrané válce s Pruskem ztratilo Rakousko své mocenské postavení a stalo se povolnějším k požadavkům jednotlivých národů. V důsledku toho došlo v roce 1867 k rakousko-uherskému dualistickému vyrovnání. České země na to reagovaly silnou vlnou odporu a požadovaly uznání svých práv a zřízení trianismu. V této bouřlivé době stíhala jedna národní manifestace druhou a většinou u toho nechyběl ani Sokol. Typické byly tábory lidu. Tyrš se na většině těchto akcí podílel. Byl v jejich organizačních a slavnostních výborech a mnoho práce zůstávalo na něm. Roku 1867 byla přijata takzvaná prosincová ústava, která dodala Tyršovi odvalu k tomu, aby začal znovu přemýšlet o založení ústřední sokolské organizace. Bohužel se úřady stále obávaly takové organizace a sjezd sokolských jednot zakázaly. V této nejbouřlivější době se Tyrš zapojil i do politiky. Byl napodruhé zvolen za poslance zemského sněmu, ale v době politiky pasivní rezistence Tyrš neměl možnost svou politickou činnost rozvinout.⁹⁷ O jeho politickém postoji vypovídá následující část dopisu z roku 1869:

„Na válčisti politickém stojí bojovníků dost a způsobilejších nežli já. Nač tedy tam stát, kde řady husté jsou a kam se nehodím. Raději se stavím v mezeru málo obránci dosud hájenou a tam, kde k čemu platen jsem. Ba nemohu jinak. Co dovedu snad, dokážu jen, když jsem sám, k práci společné nejsem tvořen. Ano, říkám upřímně, že hnusí se mi namnoze ten přetřes věci v společných poradách. Mezi dvěma lidmi snad ještě poctivý rozhovor je možný, rozhovor, jenž pouze věc má na zřeteli, o níž se něco má na jisto postavit. Než třetí již pravidlem kazí zde pouze věcnou úvahu. Každý se střídavě pro ostatní dva obecenstvem stává a kde je obecenstvo, tam nad snahu po pravdě vyrůstá marnivost. Již nejde o to, by kdo pravdu měl, než aby ji před třetím podržel. Což teprv tam, kde obecenstvem je vskutku obecenstvo veškeré? Vždyť nejkrasší příklady toho jsme měli a dosud jich máme. Vim, že nebudu nikdy domovem na tomto rejdišti vyšších piklů, vyššími zájmy zastřených.

⁹⁷ REITMAYER, L. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha : SPN, 1989. ISBN 80-04-23206-X, s. 13-15.

Tím ovšem nezřikám se každé činnosti v nejširším smyslu veřejné. Kde nechci bydlet, tam mohu předc docházet. A věru kde vsutku třeba nahodilé osoby mé, tam též se dostavím a splním povždy povinnost svou, třeba i životem.

Pokud však toho není potřeba, ni tam, ni jinam vkročit nehodlám. A nechtít být všude něco a celkem nic, obmezit se, ne z obmezenosti duševní; než z vlastní vůle své na jednu věc a jí věnovat všechno úsilí a všechen prázdný čas, - to není, doufám žádná slabost, žádné coufání, než spíše u povahy všeho dychtivé resignace, nesnadná sic, však rozumná a celku prospěšná.

K tomu i to: Ten zápas na poli politickém nemůž být bez konce. Což pak až skončí se, když zatím ničehož se nepřipraví? Nastane mrtvé ticho a nebude-li společných vyšších snah, upadne národ v sprosté sobectví. Dost hroživá je tato nebezpeč. Staré pokolení mužů těch, již vyšší činnosti duševní věnovali souvisle život svůj a tím první vydobyli nám ve světě jména čestného - vymřelo z části již a umírá napořád. I zdá se mi, jakoby s každým z nich ubýval nárok náš na důstojné místo v pantheonu osvěty evropské. Již strašná živá mezera a kdo v ni vstupuje? Máme my mladší skládat ruce v klín? Pak hanba nám! Máme po skončené válce státoprávní zde stát co vítězové barbaři. Ba ne! Bylo-li již jednou úhlavní chybou naší, že výhradně uchvátil nás ruch náboženský tak, že po dobytém vítězství nastala prázdnota, že jsme šli spat, když ostatní Evropa počala kráčet k vyšším cílům svým, tož neopakujmež ještě jednou osudnou chybu tu. Též otázka národnosti nabude jiných forem, i přijde doba, kdy nepochopí i ten nejprostší lid, jak skrze různost jazyků mohli se lidé vraždit, rovněž tak, jak nyní nechápe, jak rozdíl v náhledech náboženských mohl býti podnětem krvavých válek. Ovšem, že též vyšší princip vládne v tom, že jak druhdy svobodu jednotlivce, pro svobodu svědomí, tak nyní pro svobodu národů vede se boj.

Avšak pozor, aby po vítězství nenastala ochablost a vzhledem k sousedům a soupeřům samovolná porážka. Protož „komu s hůry dáno“ již časně v zbraň! Připravme mysl i na ruch jiný i až pak budeme vládnout státem svým, pak rychle obraťme zápal obecný, pokud neuhasl z části též v stranu jinou a k věcem těm, jež věčné mají ceny a hodnoty všelidské. Tak myslím dálo se po skončených válkách perských v Heladě.⁹⁸

V roce 1868 se Tyrš vydal na svou první studijní cestu po západní Evropě. Jeho zájmem byl jak tělocvik, tak umění. V Mnichově si chtěl prohlédnout místní tělocvičnu a obrazárnu. Dál pokračoval do Paříže, kde chtěl vyhledat krajany. Následně v Londýně

⁹⁸ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 103-104.

hledal také Čechy, většinou profesory na univerzitách. Nejdříve svůj zájem rozdělval rovnoměrně mezi tělocvik a umění, ale v Londýně již umění nabylo jasné převahy. Sám chtěl s jistotou zjistit, jestli se má vydat na novou dráhu kritika a znalce umění. Říkal si, že pokud to tak je a on by se umění měl věnovat, mělo by k němu umění samo mluvit, mělo by v něm probouzet úžas a cele ho uchvacovat. Chtěl to vyzkoušet v Britském muzeu na Feidiových sochách. „Grandiosní krása“⁹⁹ Řekl si, když uviděl celou kompozici. Svou cestu hodnotil po nějaké době takto: „Dojmy, které jsem si ze západu přinesl, dotvrdily ve mně vědomí, že jsem schopen chápat a cenit vlastnosti díla uměleckého.“¹⁰⁰

Po návratu do Čech na Tyrše čekal výslech kvůli spolku Slovanská lípa. Některým dalším členům hrozilo i vězení.

Tyršovo rozhodování o směru jeho pracovních snah směrem od Sokola k umění charakterizuje následující pasáž:

„... přemýšlel jsem znova o nové činnosti, v níž se chci uvázat. Jeť pravdou a zůstane: nikdy ona mne neukojí zcela, nikdy plně nevyplní duši mou. Než proč? Není sic pravdivé, že všechno dovedu, jak ona myslí, však pravdou smutnou je, že všechno chci. Proto ovšem i tato činnost mne nespokojí zcela, že mám osudnou povahu tu, která všechno by chtěla mít, všechno vědět, všechno učinit. V nezřízenosti té veliká vězí nebezpečí a snadno stane se, že člověk takto ničeho nedosáhne, ničeho nezví řádně, ničeho důkladně neučiní a neprovede. Míneň lidského jsem sice povždy málo sobě vážil, avšak tomu nikdy jsem nechtěl, by na konec mne káral hlas vlastního svědomí: Tys toliko požíval u hodů cizích, tys nového nic nepřičinil k životu národa svého, tys s ničím neobohatil ústrojí jeho co s dílem svým, tys žil co – zbytečník.

Tomu se vyhnout chci a bohdá i vyhnu, jak v první, tak i v druhé půli života svého. V oné stala se po dlouhém kolotání věc sokolská co do duševní práce dílem mým, smím říci od hlavy až k patě, a přiznávám se, že čím více roste, s tím hrdější zálibou na ni pohlížím. Vše jedno, ať se to jednou zapomene – a to se stane na jisto – nesejdu předc ze světa, aniž bych zanechal v národu dílo užitečné a trvalé. Avšak nemám dosud pražádné chuti položit se v hrob. Co tedy dál? Věc jedna je hotova, může jít šíř, ne hloub a půjde dále, třeba i beze mne. Přiznávám se, že připadám si u ní již jako zaháleč. Já však nehodlám plesnivět, pokud tok života mi v žilách proudí.

⁹⁹ Tamtéž, s. 84-85.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 87.

*Než nechci též se rozptýlit a roztržít a rovněž nesluší, bych v mužném věku svém se dlouho kolotal. Nechci ve všem se stejnou měrou pokoušet; chci konat to, co dovedu nejlépe a lépe snad než dosud ostatní.*¹⁰¹

Všelidskou hodnotu tělocviku vyložil v tomto roce v rozpravě Hod Olympický. Význam tělocviku ve státoprávních zápasech objasnil roku 1869 ve své řeči při odhalení Fügnerova pomníku na Olšanských hřbitovech. Její rozpracovaný obsah začal vydávat pod názvem Základové Tělocviku.¹⁰²

V roce 1870 se mezinárodní i vnitropolitická situace změnila k lepšímu pro Čechy v důsledku Prusko – Francouzské války. Rakouský císař slíbil Riegrovi, že se dá korunovat českým králem. V roce 1871 dospělo jednání s vídeňskou vládou k formulaci fundamentálních článků. V této době se sokolské hnutí velice rozšířilo. V českých zemích bylo již více než 130 jednot s celkem 12 000 členy. Tyrš se znovu pokusil ustavit ústřední spolek sokolský, ale opět se nedočkal kladného vyřízení.

Horečná činnost, kterou Tyrš vyvíjel v šedesátých letech mu podlomila zdraví natolik, že se musel nakonec jet léčit do Švýcarska. Na léčení nezhálel a vypracoval známou stať *Náš úkol, směr a cíl*.

Rakousko-české vyrovnání se nakonec neuskutečnilo a císař vzal svůj slib zpět. Národ se dostal opět do kritické situace. Rozkol na české politické scéně měl za následek úpadek národního a společenského života. Krize se začínala projevat i v Sokole, kde ubývalo členstvo a pohasínalo národní nadšení. Bylo nutné zdůraznit jiné aspekty tělocviku než branný účel. V této době napsal obsáhlou stať *Tělocvik v ohledu estetickém*. Vydával časopis *Sokol* a i jinak řídil veškeré činnosti Sokola.

Vedle činnosti v Sokole se Tyrš zabýval studiem historie umění a uměleckou kritikou. Stal se předsedou výtvarného odboru *Umělecké besedy*. Pracoval také v porotě na výzdobu *Národního divadla*.¹⁰³

Hospodářská krize, která začala v roce 1873 měla také vliv na počet členů Sokola. Nově vzniklé hasičské spolky také odlákaly Sokolu mnoho členů. Úpadek se projevil mimo jiné i tím, že roku 1876 muselo být zastaveno vydávání časopisu. Ve zmiňovaném období se Tyršova choroba opět zhoršila a tentokrát se jel léčit se svou ženou do Itálie.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 102-103.

¹⁰² REITMAYER, L. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha : SPN, 1989. ISBN 80-04-23206-X, s. 16.

¹⁰³ Tamtéž, s. 18.

Na sklonku sedmdesátých let skončili čeští politici s několikaletou pasivní rezistencí a znovu vstoupili do říšské rady. V důsledku toho došlo k oživení národního života a také v tělovýchově se začaly poměry vylepšovat. I když od roku 1880 začal zase počet členů stoupat, Tyrš chtěl vývoj urychlit. Nejlépe tomu účelu sloužila veřejná cvičení. Ke dvacátému výročí založení Sokola Tyrš připravoval společné vystoupení všech sokolských jednot. To proběhlo za Tyršova přímého velení ve dnech 17.-19. června 1882 na Střeleckém ostrově v Praze. Prvního sletu se účastnilo 76 sokolských jednot se 720 cvičenci. Zde začala éra všesokolských sletů, které se později staly masovou záležitostí.

V období od návratu z léčení v Itálii se Tyrš intenzivně zabýval dějinami výtvarného umění, které studoval v mnoha zemích Evropy. V roce 1881 se stal docentem dějin výtvarného umění na české technice a v roce 1883, byl s podmínkou, že se vzdá práce v Sokole, jmenován mimořádným profesorem dějin umění na pražské univerzitě. Tyrš se s velikým pohnutím funkcí v Sokole vzdal a začal se plně věnovat umění. Brzy se znovu ozvala jeho nemoc. Tentokrát se odjel léčit do rakouského městečka Ötz v Tyrolských Alpách. Tam za dosud nevyjasněných okolností zahynul v řece Aach.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 20.

4 ZÁVĚR

Co může dát dnešní době, člověku, dítěti, nebo dnešnímu Sokolu studium Tyršových myšlenek? Jaký má Tyršova tvorba smysl pro dnešek?

Za Tyršovy doby šlo o harmonii jedincovu. Rozvinutí rozumu vlivem osvícenství si žádalo vyvážení této nerovnováhy pěstováním tělesných cvičení. Celý Tyršův koncept byl zasazen do své doby a byl jí ovlivněn do té míry, že se součástí Tyršovy koncepce stala branná složka, což bylo tehdy naprosto přirozené. Celý národ, nejen tehdejší sokolstvo spojoval boj o českou identitu, český stát a jeho práva. Dověšením národních snah se stalo založení Československé republiky. Sokol byl již před rokem 1918 všenárodním hnutím a po založení státu jej dále s národem jednotila společná myšlenka. Tentokrát to byl boj o zvelebení a udržení republiky. Boj o zachování republiky dostal brzy jasnější obrysy a jasného protivníka v podobě fašistického Německa. Pořád byl důvod „tužit se“, pořád bylo proč nezůstávat pozadu, proč neusnout na vavřínech po vyhraném boji. Stále platilo, že pokud má být silný stát, musí být silní všichni jeho občané. Sokol tvořil velice důležitou součást příprav na obranu vlasti. Oddanost Sokola vlasti mimo jiné vyjádřil poslední prvorepublikový slet, na kterém prostřednictvím mužské hromadné skladby jasně vyjádřil postoj k nastávajícímu nebezpečí ze strany Německa. I když poté k obraně vlasti fakticky nedošlo, Sokol zůstal činnou organizací a do doby jeho zrušení v roce 1941 organizoval akce druhého odboje. Po rozpuštění Sokola však činnost skupin a jednotlivců neustala a výrazem jejich další činnosti byl, mimo jiné, podíl na atentátu na říšského protektora Reinharda Heidricha. Po vyhrané válce nastala nová obroda Sokola. Tehdejší starosta České obce sokolské Dr. Antonín Hřebík prohlašuje Tyršovo dílo za nesmrtelné a dále uvádí, že Sokolstvo mělo vždy stejný cíl, sloužit vlasti, národu, připravovat jeho osvobození a pracovat ve prospěch státu. A pokračuje: „*Tento program vyvěrající ze stěžejních zásad Tyršových, byl stejný dnes a zůstane stejným i v daleké budoucnosti!*“¹⁰⁵ Do této doby považoval Tyršovo dílo, právem, za stále platné. Avšak další události v našem státě se ubíraly jiným směrem.

KSČ v čele s Klementem Gottwaldem se se Sokolem museli nějak vypořádat. Marxismus, který byl základem komunistické ideologie, se nemohl shodovat s ideově

¹⁰⁵ PRAŽÁK, A. Dr. Miroslav Tyrš : *Osvobozenký smysl jeho díla*. Praha : Neubert a synové, 1946, s. 3-5.

podloženou a mnohem hlubší myšlenkou, kterou Sokolu Tyrš vtiskl. KSČ uznalo některé klady Sokola, hlavně co se týče tělovýchovy v užším smyslu slova. Zároveň byl Sokol označen za buržoazní organizaci. Tím se staly Tyršovy myšlenky buržoazními a Sokol nakonec upadl v nemilost. Tak jako byl komunistům nemilý Masaryk a jeho demokratismus, tak byly režimu nemilé Tyršovy myšlenky o svobodě, o demokracii a jeho boj proti jakémukoli zotročování mysli, jednotlivců nebo národů.

Jakými prostředky byl Sokol odsunut a jaké další vlivy zánik Sokola způsobily jsou témata pro jinou práci. My však musíme dospět až k dnešním dnům. Necháváme toto období vědomě pro další bádání.

Znovuobnovení Sokola v roce 1990 znamenalo zrození organizace, které komunismus vzal čtyřicet let života. Sokolové, kteří zažili válečné a poválečné období, chtěli celkem logicky navázat tam, kde Sokol skončil. Jenomže uběhlo čtyřicet let. Doba a lidé se změnily. Dnešní doba již neohrožuje fyzické bytí národů, za které Sokolové do druhé světové války neustále bojovali. Národ již nemá žádnou hmatatelnou hrozbu nebo nepřátelský vliv, který by jej sjednocoval. Do druhé světové války tento vliv sjednocoval národ se Sokolem, a ten za národ vždy bojoval. Tato tendence bojovat za národ v Sokole zůstává, ale pojítka s národem, nějaký vnější nepřítel, který by Sokol a veřejnost sjednocoval, ten se již během doby vytratil. Po druhé světové válce se nepřátelství národů svým způsobem odstranilo, ale bylo dál uměle udržováno v jiné formě. Už proti sobě nestály národy, ale ideologie. Východní blok na jedné straně a západní kapitalistické země na straně druhé. V tomto ovzduší umělého nepřátelství se udržovala dál fyzická zdatnost a kladl se dosti veliký důraz na brannost. S pádem komunismu se rozplynul i pomyslný „vnější“ nepřítel. Idea všeobecné zdatnosti a brannosti ještě více utrpěla, když se války staly záležitostmi profesionálních armádních složek, anebo vezmou-li se v úvahu zbraně hromadného ničení. Dnešnímu člověku se zdá zbytečné bojovat, kdyby bylo za co, holýma rukama, nebo se zbraní v ruce, když stačí vyslat raketu a nepřítel může být zničen.

Uvedli jsme důvody, které vedou dnešního člověka směrem jiným, než k všeobecné zdatnosti a brannosti. Vyvodili jsme, že v dnešní době nelze najít vnějšího nepřítele, proti kterému by se veřejnost sjednotila. Tím ale stojí Sokol jako tělovýchovná organizace před problémem. Všeobecná zdatnost pro brannost, a tím se i tento účel tělesných cvičení vytratil z obecného zájmu veřejnosti. Proč tedy cvičit? Řekne si běžný člověk na začátku třetího tisíciletí. Ten, kdo by znal podrobně Tyršovy spisy a život, by odpověď dát mohl a velice obsáhlou. Tyrš totiž tuto dobu předvídal.

Tvrdil, že nastane doba, kdy skončí „boj“ a Tyrš se nejvíce hrozil toho, aby po boji nenastala prázdnota. Dál varuje: „Nastane-li mrtvé ticho a nebude-li společných vyšších snah, upadne národ v sprosté sobectví. Nedalo by se na totalitu dívat jako na boj o národ a polistopadový vývoj jako na mrtvé ticho bez společných vyšších snah? Neupadl náš národ v „sprosté sobectví“? Nejsme náhodou nyní v situaci, před kterou Tyrš varoval v roce 1869? Pokud bychom si odpověděli kladně, co by to pro dnešního člověka a Sokol znamenalo?

Tyrš by jistě hledal východisko. Snažil by se jako před sto padesáti lety, bez předsudků, realisticky zhodnotit dobu a snažil by se také uvést v život ony „vyšší snahy“, které národům dávají právo na bytí a trvání a které jediné mají „hodnoty věčné a všelidské“. Tehdy tím myslel všeobecný pokrok, který lidstvu pomáhá, ale hlavně „opravdové“ umění. Co je ale dnes to pomyslné výslunní lidstva, jaké jsou to dnes hodnoty, za kterými spěje Evropa a celý svět? Jaké je dnešní nebezpečí, které Česko ohrožuje? Jakou má podobu? Tyrš tehdejší nebezpečí rozpoznal, a proto dokázal dát životný impuls k jeho překonání.

Tyrš tehdy začal od jednotlivce – stavěl především na jeho harmonické kultivaci. My ukončíme naši pouť u jednotlivce a jeho harmonické kultivace. Pokud měla totalita na náš národ umrtvující vliv, není jiná cesta, než znovu začít pozvolna oživovat každého člověka – nejdříve jeho tělo, skrze které může sílit i jeho duch. Jen člověk silný na těle i na duchu má potenciál k tomu, aby byl prospěšný celku. Ale kde má být prospěšný? Kam má mládež napřít své síly a energii? Na to nám odpoví Tyršova slova:

„Každý jednatlivec, který se vychová na těle, na citu i na vůli způsobem souměrným, dočká se, pokud jsou jeho snahy po zdokonalení upřímné, že v pravý čas na pravé místo bude postaven. ... Nic ve světě není pouhou náhodou a jako doklad, že jsem se povždy řídil vírou tou a že mne neklamala. Neznal jsem nikdy většího cíle snah svých a přece jsem byl pevně přesvědčen, že nezaniknu nikdy. S mnohými věcmi jsem se obíral, ne abych těžil z nich, nýbrž že zajímaly mysl mou, že ukájely nenasytý ten hlad duševní. „Ztracený člověk“, všecko říkalo. Já ale čekal v důvěře své klidně na to, co na mne čeká. Když jsem z venkova přišel do Prahy, neměl jsem výnosnější myšlenky, než zařídít klub Shakespearský. Sem tam mi všelicos nabízeno – tu jako blesk pojala mne myšlenka sokolská. Věřit! Sokrates, že každý člověk má v sobě daemona, jenž v okamžiku rozhodném mu dává vnuknutí. Mně vnuknul: To vše jiným nech, to oni lépe dovedou. Podivně, člověka, jenž dosud s vědou téměř se jen zanášel, jenž sám

*nepřipisoval sobě žádných schopností praktických, neodolatelně to táhlo k Sokolu. Nyní vím ovšem, proč. Protože – mohu to říci – by nikdo na ten čas nebyl v také míře dostál té úloze. Můj daemon chtěl, bych vykonal tu povinnost.*¹⁰⁶

„Co sám nejlíp dovedeš, to zpředu čiň, to tvoje povinnost!“

¹⁰⁶ TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo*. 1. část, Praha : Český čtenář, 1932, s. 105-106.

SEZNAM LITERATURY:

- ADO, A. V., et al. *Filosofický slovník*. Přel. Matlochová, V., aj. Praha : Svoboda, 1976.
- BALAJKA, B. *Přehledné dějiny literatury 1*. Praha : SPN, 1970.
- CIPRO, M. *Němečtí pedagogové*. Praha : Miroslav Cipro, 2003. ISBN 80-239-0148-6
- CIPRO, M. *Slovník pedagogů*. Praha : Miroslav Cipro, 2001. ISBN 80-238-6334-7
- DOMORÁZEK, K. Poslání slavnostní hry. In *Tyršův sen*. Praha : ČOS, 1932.
- Dr. Miroslav Tyrš 1832-1932 k stým narozeninám zakladatele sokolstva*. Praha : ČOS, 1932.
- DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. Praha : Olympia, 1989.
- GROH, V., JANDÁSEK, L., aj. *Dopisy Dr. Miroslava Tyrše Ctiboru Helceletovi*. Praha : ČOS, 1940.
- HAVLÍČEK, V. *Tyrš hovoří k dnešku*. Praha : ČOS, 1946.
- HAVLÍČEK, V. *Tyršova činnost politická a jeho politické zásady*. Praha : ČOS, 1926.
- CHALUPNÝ, E. *Vývoj sociologie v 19. století (1835-1904)*. Praha : Samcovo knihkupectví, 1948.
- JANDÁSEK, L. *Dr. Miroslav Tyrš : Výbor z jeho úvah, řečí a spisů*. Brno : Dědictví Havlíčkovo, 1932.
- JANOVSKÁ, L., aj. *Jeden svět na školách 2*. Praha : Člověk v tísní, 2005. ISBN 80-86961-02-8
- KASÍKOVÁ, H. *Kooperativní učení a vyučování : teoretické a praktické problémy*. Praha : Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0192-3
- KASÍKOVÁ, H. *Učíme se spolupráci spoluprací*. Kladno : AISIS, 2005. ISBN 80-239-4668-4
- KAŠOVÁ, J., a kol. *Škola trochu jinak : projektové vyučování v teorii i praxi*. Kroměříž : IUVENTA, 1995.
- KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha : SPN, 1981.
- KOSINA, J. *Světové dějiny : novověk 1*. 2. vyd. Praha : Vilímek, 1926.

- KOSINA, J. *Světové dějiny : novověk 2.* 2. vyd. Praha : Vilímek, 1927.
- KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury.* Praha : Karolinum, 1999.
- KOVALIKOVÁ, S. *Integrovaná tematická výuka.* Kroměříž : Spirála, 1995. ISBN 80-901873-1-5
- KREJČÍ, A. *Tyrš a dnešek.* Praha : ČOS, 1946.
- MANDELOVÁ, H., KUNSTOVÁ, E., PAŘÍZKOVÁ, I. *Dějiny novověku.* Liberec : Dialog, 2003. ISBN 80-86761-04-5
- NOVÁČKOVÁ, J. *Mýty ve vzdělávání.* 2. vyd., Kroměříž : Spirála, 2003. ISBN 80-901873-5-8
- PERÚTKA, J., aj. *Dejiny telesnej kultúry.* Bratislava : Slov. ped. nakl., 1985.
- PRAŽÁK, A. *Dr. Miroslav Tyrš : Osvobozenký smysl jeho díla.* Praha : Neubert a synové, 1946.
- PROCHÁZKA, FR. S. *Tyršův čin.* Praha : ČOS, 1932.
- REITMAYER, L. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky.* Praha : SPN, 1989. ISBN 80-04-23206-X
- REITMAYER, L. *Přehled vývoje tělesné výchovy ve světě.* Praha : SPN, 1984.
- SEKOT, A. Sokol versus olympismus. *Universitas*, 2005, roč. 38, č. 3, s. 11-14. ISSN 1211-3384.
- SKŘIVAN, A. *Lexikon světových dějin 1492-1914.* Praha : Aleš skřivan ml., 2002. ISBN 80-86493-06-7
- TYRŠ, M. *Cvičení pořadová : I. svazek tělocvičných prací.* Praha : ČOS, 1931.
- TYRŠ, M. *Cvičení veřejná a závodnická : II. svazek tělocvičných prací.* Praha : ČOS, 1932.
- TYRŠ, M. *Hod olympický.* Praha : Tyršův odkaz, 1925.
- TYRŠ, M. *O sokolské ideji I.* Praha : ČOS, 1930.
- TYRŠ, M. *O sokolské ideji II.* Praha : ČOS, 1931.
- TYRŠ, M. *O umění II. : Z dějin umění od doby orientální do renesance.* Praha : ČOS, 1934.
- TYRŠ, M. *O umění IV. : Jaroslav Čermák.* Praha : ČOS, 1936.

TYRŠ, M. *O umění VI. : Úvahy a posudky o výtvarných pracích z výstav a porot z let 1882-1884.* Praha : ČOS, 1937.

TYRŠ, M. *Tělocvik v ohledu esthetickém.* Praha : Tyršův odkaz, 1926.

TYRŠ, M. *Základové tělocviku.* Praha : Matice Sokola Pražského, 1926.

TYRŠOVÁ, R. *Jindřich Fügner.* 2. díl, Praha : Český čtenář, 1926.

TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo.* 1. část, Praha : Český čtenář, 1932.

TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo.* 2. část, Praha : Český čtenář, 1932.

TYRŠOVÁ, R. *Miroslav Tyrš : jeho osobnost a dílo.* 3. část, Praha : Český čtenář, 1934.

PŘÍLOHY

Döbling u Vídně, kde Tyrš těžce stonal a kde mu r. 1836 zemřel otec, jenž je tu též pochován.

Bedříšek Tyrš, olejomalba od neznámého umělce, malováno v Döblingu.

Vtelno, kam docházel z Vrutice Tyrš do obecné školy.

Kopáčova Vrutice, tu zemřela Tyršova matka u svého bratra Bedřicha Kirschbauma r. 1838.

Stranov. Dobový obrázek. Tu žil Tyrš u svého strýce Bedřicha a byl vyučován soukromě tamnějším farářem, protože škola byla příliš vzdálená.

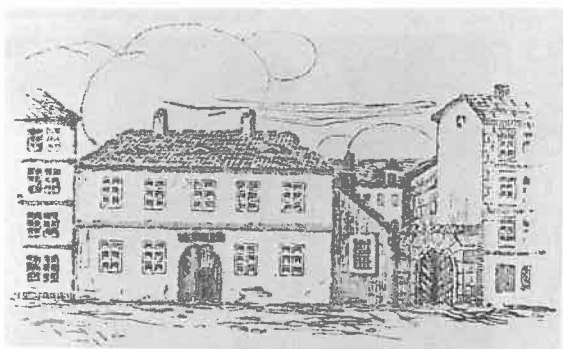
Zrušený hřbitůvek v Dolním Slivně, místo posledního odpočinku matky Tyršovy.

Karmelitská ulice v Praze, na Malé straně, kam se Tyrš ze Stranova přestěhoval k strýci Antonínu Kirschbaumovi. Litografie z počátku 19. století.

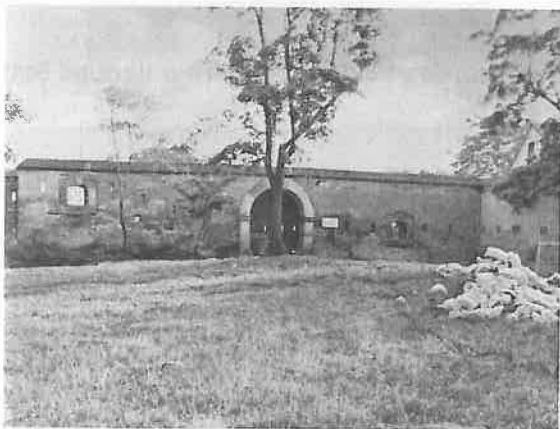
Tyrš maturant. Tužková kresba jeho bratrance L. Kirschbauma z r. 1850.

Škola u Maltánů na Menším městě Pražském, Maléšské nám. č. 16, kterou Tyrš navštěvoval.

Továrník Eduard Bartelmus v Novém Jáchymově, olejomalba od Wangberga.

Koutek na Mariánských hradbách v Praze, který sloužil v dobách Tyršových pražským dětem a studentům za hřiště.

Choť předešlého, Vilemína, olejomalba od téhož malíře.

Gotický arkýř auly Karolina, kde byl Tyrš prohlášen doktorem filosofie r. 1860.

Šmidtův tělocvičný ústav v Praze na Václavském náměstí 780-II (U Doušů), kde Tyrš býval cvičitelem.

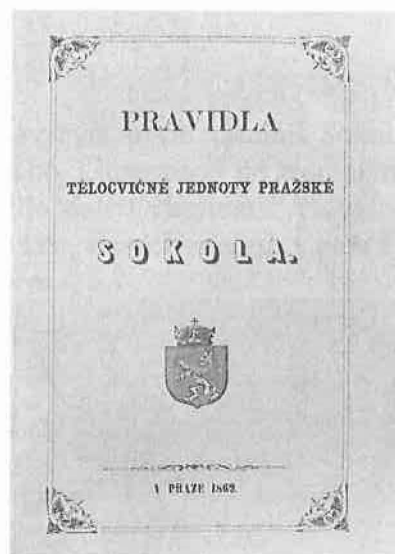
Staré budovy universitní v Klementinu.

Pracovna J. Ev. Purkyně v Praze II, Spálená ul., kam docházel Tyrš za Dr. Ed. Grégrem. Dřevoryt z r. 1869.

Bývalá kavárna „U města Vídně“ na rohu Václavského náměstí a Příkopů č. 1., kde se Tyrš sešel s Dr. Korneliem Schöffnerem, který mu sděloval, že se v Praze zakládá utrakvistický tělocvičný spolek.

První sokolské stanovy s českým znakem na deskách.

Vyzvání.

Spolek tělocvičné jednoty Pražské bude odbývat v neděli dne 16. února o 10 hodině předpolední valnou schůzku v tělocvičném ústavě pana Malýpetra v panské ulici, v II. poschodí domu české realky. Poněvadž se v schůzce této voliti bude výbor a starosta jednoty, tedy se očekává hojně účastenství.

O účelu a prospěsnosti tělocvičné jednoty netřeba zde šířiti slov, toliko podotýkáme, že do tělocvičné jednoty vstoupiti může každý bez rozdílu stavu; zejména upozorňujeme na tuto příležitost zdravého cvičení těla mládce, obchodníky, průmyslníky a takové řemeslníky, kteří za svým povoláním málo příležitosti mají tělu svému dostatečného poskytnouti pohybu. Též studentstvo naše k čestnému vyzýváme přistoupení.

Kdo se ještě za úda jednoty nepřihlásil, může to učiniti buď v administraci Národních Listů v uršulinské ulici v tiskárně Jeřábkové, aneb v tělocvičném ústavě v panské ulici, v domě české realky. Před valnou schůzkou budou též vyloženy archy, do nichž se budou moci nově přistupující údově zapisovati.

JUDr. Julius Grégr,
redaktor „Národ. Listů.“

V Praze dne 13. února 1862.

Vyzvání v Národních Listech z r. 1862 na valnou schůzi spolku Tělocvičná jednotka Pražská.

Jindřich Fügner, první starosta Sokola Pražského.

*Lze se klíma v 1862 zvolení pan v první valné
shromáždění „Sokola“ do výboru tělocvičné jednoty
Pražské:*

Protavala:
Jindřich Fügner, hlavní jednatel českých gymnasijských spolků,
učitel - Nová

členůvek:
Bedřich Týř, učitel gymnasia.

členů:
Edvard Grégr, učitel učitelů (pedagog)
Steffan, majitel gymnasia (pedagog)
Václav, učitel učitelů (domácí gymnasia)
Johán Černý, v. u. c. (kuchař)
Ferdinand Kugler, sládek
Anton Grégr, uč. v. u. c. redaktor Národních listů,
Kryštof, učitel
Karel, učitel na technice
Anton, učitel na technice, v. u. c.
Emmanuel, profesor na obchodní škole české.

Zápis o zvolení prvního výboru Sokola pražského (s chybným datem 30. března místo 16. února 1862).

1862
Příjímácní list
do tělocvičné jednoty Pražské
Sokol
pro J. Fügnera a J. Tyrše
J. Fügner

Příjímácní list Tyršův do Sokola Pražského, podepsaný J. Fügnerem.

Miroslav Tyrš, první náčelník Sokola Pražského. Litografie z let šedesátých minulého století s heslem Tyršovým: „V mysli vlast, v srdci smělost, v paži sílu“ a podpisem.

Tělocvičná jednotka pražská počne ve střed, dne 5. března, cvičení svá. Záměra se tedy, by se p. t. pání odově v tento den, každý o 10 hodině, u které se cvičiti hodí, v úplném počtu sešli, aby se rozhodli na toly ihned následně přistoupení mohlo.

Výbor:
Spolek pražských tělocvičků odbývat bude ve čtvrtek, dne 4. t. m. o 2. hodině večer v místnostech výboru tělocvičné jednoty českých gymnasijských spolků, v ulici Malýpetra, v domě pana Malýpetra, v domě u kterého se cvičiti hodí, v úplném počtu sešli, aby se rozhodli na toly ihned následně přistoupení mohlo.

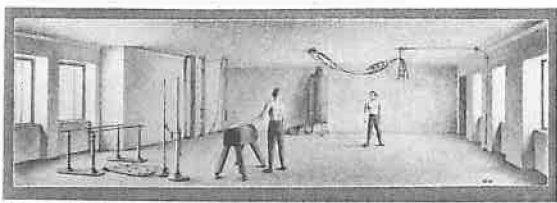
Členové:
Bedřich Týř, učitel gymnasia; Eduard Grégr, učitel učitelů; Steffan, majitel gymnasia; Václav, učitel učitelů; Johán Černý, v. u. c. (kuchař); Ferdinand Kugler, sládek; Anton Grégr, uč. v. u. c. redaktor Národních listů; Kryštof, učitel; Karel, učitel na technice; Anton, učitel na technice, v. u. c.; Emmanuel, profesor na obchodní škole české.

Oznámení prvního cvičení Jednoty v Národních Listech dne 4. května 1862.

Pane Blahovříte!

Velmi jsem rád, že jste se nám
připojil a budete s námi
mít v úmyslu vyhledat místo
pro tělocvičnou jednotu v
Panské ulici, a jáť jako Blahovříte, abyste
důležitý krok učinil a tímto
se nám připojil. Všechno však
bude záležet na tom, aby se
nám připojil a tímto se nám
připojil a tímto se nám připojil.
Všechno však bude záležet na tom,
aby se nám připojil a tímto se nám
připojil a tímto se nám připojil.
Všechno však bude záležet na tom,
aby se nám připojil a tímto se nám
připojil a tímto se nám připojil.
Všechno však bude záležet na tom,
aby se nám připojil a tímto se nám
připojil a tímto se nám připojil.

Prosím, aby se nám připojil a tímto se nám připojil.
Všechno však bude záležet na tom, aby se nám
připojil a tímto se nám připojil. Všechno však
bude záležet na tom, aby se nám připojil a tímto
se nám připojil. Všechno však bude záležet na tom,
aby se nám připojil a tímto se nám připojil.

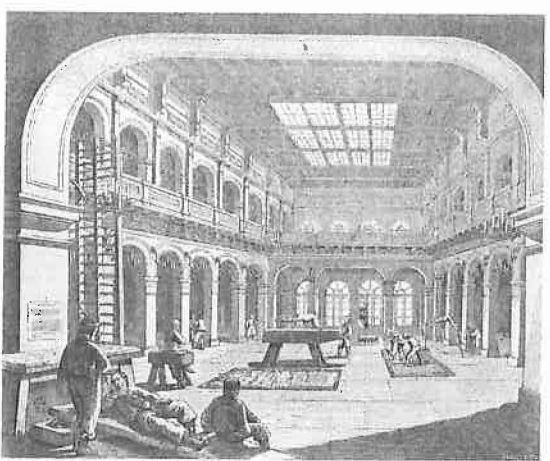

První tělocvična Sokola Pražského, tělocvična Malypetrova v Panské ulici v Praze na Novém městě. Rekonstrukce arch. c. A. Šůvy z r. 1932.

Cvičitelští sbor Sokola Pražského z r. 1864. Od leva do prava: Ritter z Rittersheimů, C. Helcelet, Dr. Musil, Spurný, J. Ošťádal, Dr. Gross, J. Müller, J. Zatloukal, L. Sršeň, M. Tyrš, MUC. Engel, E. Horáček, V. Weitenweber, JUC. Eullner, J. Machytka, V. Štětka, J. Kryšpín, JUC. Černický.

Žádost výboru Sokola Pražského, aby Tyrš přijal náčelnictví Jednoty.

Hlavní síň domu tělocvičné jednoty Sokol v Praze (dle přírody kreslil pro Světozor F. Chalupa r. 1868), kde cvičeno od 9. prosince r. 1863.

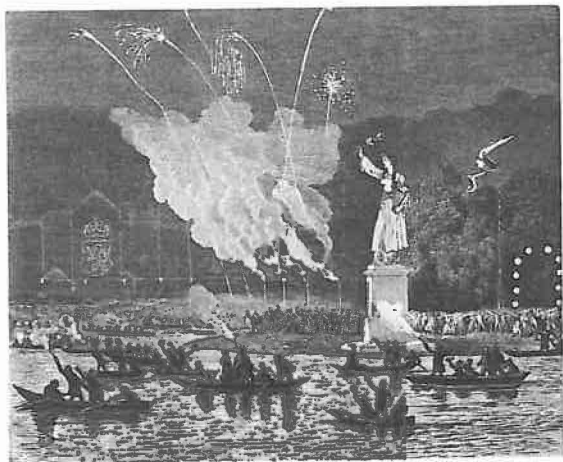
Správní výbor Sokola Pražského po smrti Fügnerově. Od leva do prava: J. Otto, E. Horáček, Dr. R. Bílý, Dr. V. Guth, Dr. T. Černý, G. Žížka, M. Tyrš, Dr. Musil, V. Černý.

Palác Clam-Gallasův, který Tyrš r. 1866 uchránil před poškozením od rozzuřeného lidu po porážce u Hradce Králové. Kresba F. Chalupy.

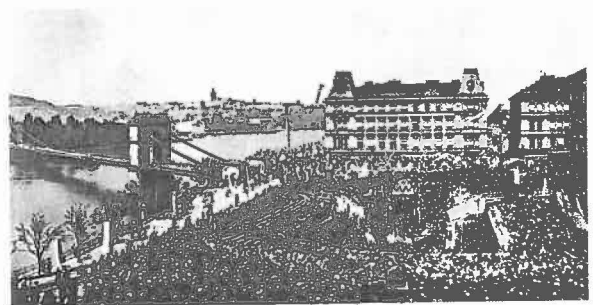
Veřejné cvičení Sokola Pražského dne 19. května 1867 na Rohanském ostrově v Praze, kreslil Fr. Čermák.

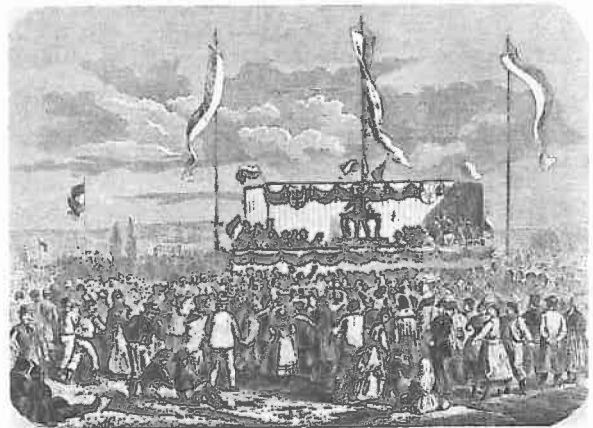
Večerní plavba po Vltavě před slavností divadla Národního 15. května roku 1868. Dle návrhku J. Scheiwla kreslil Č. Katzler.

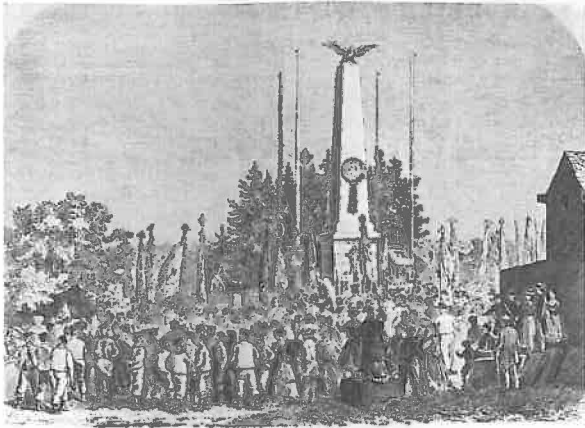
Průvod slavnostní ubírající se okolo Prašné brány na stavenišťe divadla Národního 16. května r. 1868. Dle návrhku B. Wachsmanna kreslil Č. Katzler.

Slavnost položení základního kamene k divadlu Národnímu 16. května 1868.

Tábor české omladiny na Letné u Prahy dne 16. května 1869, kde Tyrš řečnil. Podle skutečnosti kreslil A. Gareis.

Odhalení náhrobku Fügnerova na Olšanech dne 18. července r. 1869 za řeči Tyršovy. Podle skutečnosti kreslil A. Gareis.

Waid, léčebný ústav u St. Gallen ve Švýcarsku, kde r. 1870 hledal Tyrš ztracené zdraví.

Protokol

o poradě zakládajícího výboru tělocvičné jednoty paní a děvčat konané dne 23. července 1869.

zobíhajícího výboru ustanovilo se takto:

prezidentka paní Karolína Španová
zastupující, st. tajemníka bratřina
šéfa výboru paní Marie
členky paní Marie Štěpánka
paní Marie Španová
paní Marie Španová
paní Marie Španová
paní Marie Španová

Dr. Tyrš byl zvolen za prvního místopředsedu
ředitelky rohožnic

1. Ověřeno se o stanovách a ustanovilo se
to takto:

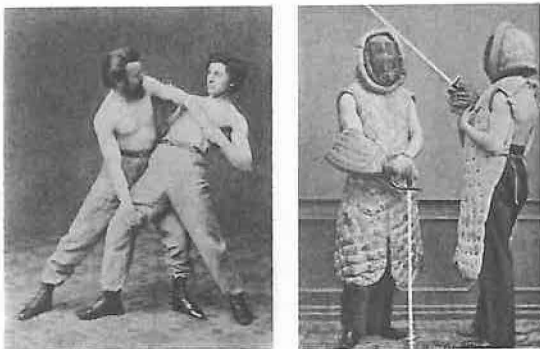
„Stanovy tělocvičné jednoty
paní a děvčat Pražských“
1. Členu jednoty musí být předložena písemná
prohlašovací listina a
u ní musí být uvedeno jméno a
u ní musí být uvedeno jméno a

Mgr. Španová, tajemníka *(Karl Fügner)*

Protokol o poradě zakládajícího výboru tělocvičné jednoty paní a děvčat konané dne 23. července 1869.

Cvičitelský sbor Sokola pražského z r. 1870. Dar sboru Tyršovi. Uprostřed Dr. M. Tyrš. Ve vnitřním kruhu od shora nalevo dolů: Ritter z Rittersheimů, Sršeň, Müller, Dr. Fetter, Nevole, Eullner, Čermák. Ve vnějším kruhu týmž směrem: Víšek, Dr. Altmann, Kotyšan, MUDr. Krupička, Dr. Kurz, Kunz, Pavel, Stýblo, JUC. Podpěra, Hejtum, Dr. Šeiner (Ludvík), Findejs.

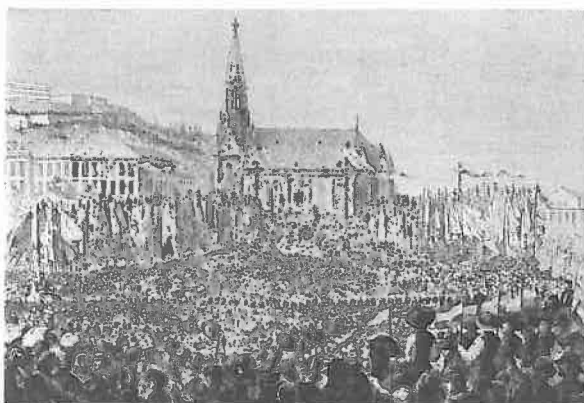
Zápas (Palla-Spurný) a šerm (Spurný-Ritter)

Miroslav Tyrš jako ženich r. 1872.

Renáta Tyršová, roz. Fügnerová, jako nevěsta Tyršova r. 1872.

Svěcení sokolského praporu v Brně dne 28. a 29. května 1871, podle skutečnosti kreslil K. Maixner. Prvá veřejná slavnost sokolská na Moravě, povolena po dlouhých průtazích.

Laokoón, slavné antické sousoší; Tyrš pojednal o něm v knize „Laokoón, dílo doby římské“ z roku 1872. Přepřacované toto pojednání bylo Tyršovou habilitační prací.

Diplom Fr. Kožíška z Tělocvičného ústavu Dra M. Tyrše, podepsaný Tyršem a soudcem J. Víškem.

Kožený pas se stříbrnou přaskou s tímto věnováním: „Přeborníku u veřejného cvičení hochů 18 17/6 66“. Cena věnovaná přeborníku Tělocvičného ústavu Dr. M. Tyrše.

J. Zítek, architekt. Návrh průčelí Národního divadla. Kresba arch. K. Jandy.

V. Hynais: Část opony Národního divadla.

B. Schnirch: Triga. Původní návrh sousoší na průčelí Národního divadla.

J. Čermák: Raněný Černohorec, olejomalba.

V. Myslbek: Záboj a Slavoj. Původní návrh sousoší na výzdobu Palackého mostu v Praze.

Cvičitel'ský sbor Sokola Pražského roku 1876.
Zleva do prava: Homola, Dr. Švarc, Sršeň, Dr.
Maydl, Chlumecký, Mrázek, Stýblo, Dr. Tyrš,
Müller, Čermák, V. Fiala, Tlamka, Víšek,
Hering, Fr. Čížek.

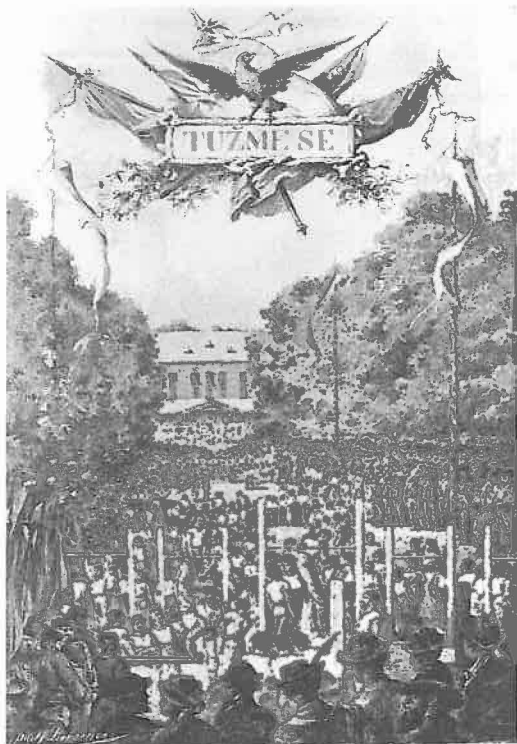
Dr. Tomáš Černý, starosta Sokola Pražského
v roce 1882.

Tyrš jako náčelník sletu r. 1882.

Správní výbor Sokola Pražského o jubilejní
slavnosti roku 1882. Řada vzadu odleva: Dr.
Čížek, Tlamka, Dr. Bílý, Urban, Kröschel,
Dr. Tyrš, Dr. Hrdlička, Houžvička, Micka a
Srb. Sedící odleva: Žižka, Šmidt, Oliva, Dr.
Černý, B. Stýblo, Černý, Šunfeld. V popředí
J. Stýblo a Fiala.

Veřejné cvičení českých jednot sokolských dne 18. června 1882 na Střeleckém ostrově. Podle skutečnosti kreslil A. Liebscher.

Cvičitelský sbor Sokola Pražského o prvním sletě r. 1882. Vzadu od leva: Homola, Kožíšek, Tlamka, Müller, Ženíšek, J. Stýblo, Stulík, Hauptmann, Prager. Střední řada: Hajský, Dr. Čížek, Dr. Tyrš, V. Fiala, Hanuš. V popředí obrazu od leva: Moučka, J. Fiala a Pechan.

Velechrám Karnacký v Egyptě. Diagram k přednáškám na vysokých školách, kresba A. Turka, 4,8 m dlouhá, 2 m vysoká. Barevná.

Stříbrný věnec věnovaný cvičitelským sborem náčelníku Dr. M. Tyršovi. Na listech jsou vyryta data veřejných cvičení Sokola Pražského do r. 1882 a věnování Tyršovi.

Tyršova pracovna v Sokole Pražském. Původní stav.

Oetz v Tyrolsku. Soudobá původní fotografie.

Rozvodněná Acha.

Dr. M. Tyrš, náčelník. Podle skutečnosti kreslil tužkou Fr. Ženíšek r. 1883.

Pražská tělocvičná jednota „SOKOL“ ve jménu slavné ku poměru nena-
hraditelného náčelníka svého, muže o slasť a národ vztaženostě, milo-
stivého a nezapomenutelného bratra

Miroslava Tyrše,

železná práce, profesora na českém mezikřesťanském gymnasiu na české
školní ulici, učitele gymnastiky, tělocvičného příručce na české škole a mnoho
samostatně jeho práce v tělocvičném ústavu člena občanské ústřední
jednoty Sokolových.

Slavné náčelníky zúčastněného v ústavu v Sokolstvu za svého předsednictví
byl v neděli dne 8. listopadu t. r. o 2 hod odpo. z tělocvičny jednoty
na hřbitově Olšanský slavně doprovozen a do hrobky doprovozen k věčnému
odpočinku uloženy.

D. Borek, 5. listopadu 1884.

[Kreslení této pohřbové vstupenky je uloženo k zaslání v ostatním obřadu.]

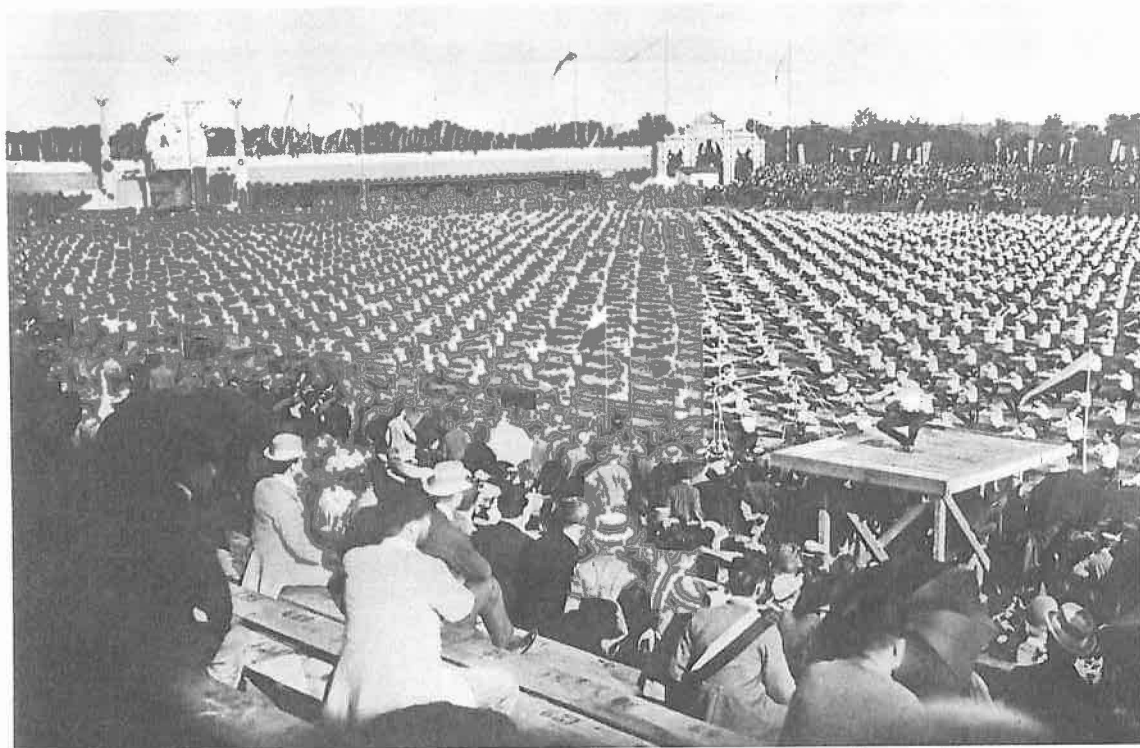
Úmrtní oznámení Tyršovo, vydané Sokolem Pražským.

Pohřební průvod na dolním Václavském náměstí.

Osirelý náčelnický stůl Tyršův v staré tělocvičně Sokola Pražského, němý svědek mnohých radostných chvil Tyršových, ale také svědek jeho úporné práce a mnohých hořkostí a zklamání.

Prostná mužů na III. sletě roku 1895. Slet se konal na Letné, vystoupilo na něm po prvé 700 dorostenců, prostná mužů zacvičilo 4271 cvičenců, v průvodu Prahou kráčelo přes 7500 členů v kroji.

První slet v osvobozené republice roku 1920 na Letné, uskutečněný za podmínek neobyčejně svízelných. Přes potíže zásobovací, dopravní a ubytovací vystoupilo na sletě přes 27000 mužů, 23000 žen, 10000 dorostenců a 10000 dorostenek, přes 6000 žáků a na 5000 žákyň. Průvod tvořilo 35000 mužů, 13300 žen a 28000 dorostu.